Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 248 (10540) | 1977 чылдың октябрь 20, четверг | 1925 чылда үнделеттинген | Өртээ 2 көп.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва обкомунуң V пленуму

ЧАА ТИИЛЕЛГЕЛЕРЖЕ КҮЧҮЛҮГ КӨДҮРЛҮҮШКҮН

СЭКП ТК-ның октябрь (1977 чыл) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок VII сессиязының түңнелдериниң болгаш эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган сорулгаларның дугайында

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. ШИРШИННИҢ илеткели

Хөй национал дыг совет улус бо хүннерде бүгү-ниити өөрүшкүнүң болгаш көдүрлүүшкүнүң хайнышкынныг хүннеринде чурттап турар, Улуг Октябрьның 60 чылының алдарлыг юбилейниң бүдүүзүнде Советтер чуртунуң чаа Үндезин Хоойлузу күштүг болуп эгелээн дээрзин илеткелчи эгезинде чугаалаан.

Бо чылдың октябрь 3-те болган СЭКП Төп Комитединиң Пленумунга «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) төлевилелиниң болгаш ону бүгү улустуң чугаалажын көргениниң түңнелдериниң дугайында» СЭКП ТК-ның Чигзине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Конституция комиссиязының Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелин дыннаан. Пленум эш Л. И. Брежневтиң илеткелин бүрүн долузу-биле чүүлдүг деп көргеш, Конституцияның төлевилелин колдуунда чүүлдүг деп санаан болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга чугаалажын көөрү-биле киргеш.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязы октябрь 4-тен 7-те чедир болуп эрткен. «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) төлевилелиниң болгаш ону бүгү улустуң чугаалажын көргениниң түңнелдериниң дугайында» илеткелди эш Л. И. Брежнев кылган.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи миллион-миллион совет кижилерниң тура-соруун илереттишаан. 1977 чылдың октябрь 7-де делегейде баштайгы бүгү улустуң социалистиг күрүнезиниң Үндезин Хоойлузун чаңгыс эн-сеткилдиг бадылаан. Ол хүн бистиң чуртувустуң тоолгузунге Совет Конституциязының Хүнү болуп кирген. «Чылдар, он-он чылдар эрте бээр, ынчалза-даа Октябрьның бо хүнү улустуң сеткил-сагыжынга улусчу эрге-чагырганың ленинчи принциптериниң өзулуг тиилелгезинин чырыткылыг херечизи кылдыр кезээ-мөгеде артар» деп эш Л. И. Брежнев сессияга чугаалаан.

ССРЭ-ниң чаа Үндезин Хоойлузун ажылдан кылырына эш Л. И. Брежневтиң хууда киргеш аажок улуг салыышкынын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары, миллион-миллион совет кижилер бедиг-биле үнелээн, ол бүгү дээш олар аңаа чүректиң ханызындан өөрүн четтириишкинин илергейлеп турар. Бүгү улустуң тура-соруун илергейлээн, сессияның өске бүгү киржикчилери-биле бир дөмей, Тывадан барган депутаттар эш Л. И. Брежневтиң ажыл-чорудулгазына берген бедик үнелезди бүрүн долу деткиишаан, хөй национал-дыг социалистиг күрүне — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чаа Конституциязын аажок улуг көдүрлүүшкүн-биле бадылаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң илеткели, аңаа хүлээн алган чаа Конституция—шылгарангай политиктиг болгаш идей-теоретиктиг документтер-дир.

ССРЭ-ниң Конституциязы—сайзырангай социалистиг ниитилелдиң амыдыралының Хоойлузу-дур. Чурттуң Үндезин Хоойлузу—совет ниитилелде ханы өскерлиишкиннерниң бүгү таалыг анализин берген болгаш ханызы-биле байыдын, ниитилештиргенин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга эш Л. И. Брежнев ымыңа дээн: «Чаа Конституция—ол дээрге, Совет күрүнениң бүгү алдан чылдарының дүргүзүнде хөгжүлдезинин мөөнеттинген түңнели деп чугаалаан болур. Ол болза Октябрьның чарлаан идеялары, Ленинниң чагыглары амыдыралга чедиишкиниг боттанын турар дээрзин чайыңнанчаа-биле херечилеп турар». Конституцияда чедишкен социализмниң, өөн экономиктиг болгаш политиктиг системазының, социал структуразының болгаш угаан-бодал хөгжүлдезинин, өөн даштыкы политиказының долу характеристиказын берген. Социалистиг демократияның өөдүр улуг чаалап алышкынынар, хамаатыларның калбак эргелерин болгаш хосталгаларын, а ол ышкан оларның хүлээлгелерин, Совет Эвилелиниң национал күрүне тургузуун, эрге-чагырга органнарының болгаш эргелелдиг системазын, бистиг күрүневистиң өске-даа чугула принциптерин ында көргүскен. Бүгү улустуң Совет күрүнезинин эчис-сорулгазы—аңгы чок коммунистиг ниитилелди тургузарын Конституция өзугаар быжыглаан, ол эчис сорулганы чедип алырының оруктарын болган аргаларын тодараткан.

Сессияның ажылдан турган хүннери бүгү улустуң сорук киприкчи күш-ажылының, социалистиг демократияның тиилеагезинин байырлалы, партияның болгаш улустуң мораль-политиктиг чаагыс эвинин ленинчи Коммунистиг партияны долгандыр совет кижилериң сырый каттыжышкынының чайынанчак көргүзүү болган. СЭКП ТК-ның октябрь (1977 чыл) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязының түңнелдерин, эш Л. И. Брежневтиң илеткелин, бүгү совет улус-биле бир дөмей, Тываның ажылчы чоннары бүгү-ниити өөрүшкү база улут сорук киришкин-биле, бүрүн долузу-биле үүлдүгүүнүн турар дээрзин илеткелчи уламчылап чугаалаан.

ССРЭ Конституциязын белеткээринин чорудулгазын болгаш ону бүгү улустуң чугаалажын көргениниң түңнелдерин эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде тодаргай көргүскен. Үндезин Хоойлу төлевилелин белеткээрин СЭКП ТК-ның, өөн Политбюрозунуң, эш Л. И. Брежневтиң шуут удуртулгазы-биле болгаш идепкейлиг киржилгези-биле боттандырган.

Чаа Конституцияның төлевилелин бүгү улустуң чугаалажын көөрү барык-ла 4 ай үргүлчүлээн. Аңаа шупту 140 миллион ажыг кижи, азы чурттуң улуг назылыг чонунуң 80 ажыг хуузу киришкен. Улустуң идепкейнин ындыг калбарыышкынын бистиң чуртувус кажан-даа көрбээн.

«Бүгү улустуң чугаалажын көрүүшкүнүнүң кол политиктиг түүнели чүл дизе, совет кижилериң: бистиң манан турганывыс Үндезин Хоойлу чогум-na бо-дур деп чугаалааны болур, Үндезин Хоойлу бистиң чаалап алышкынынарывысты, бистиң салым-чолувусту болгаш идегеливисти шын көргүзүп, бистиң эргелеривисти болгаш хүлээлгелеривисти шын тодарадын турар. Чедип алган үүлүвүсү быжыглавышаан, коммунистиг тургузуушкүнну улам ыңай калбартырының перспективаларын ажыдып турар» деп, эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Ажылчы чоннарның бүдүн чартык миллион хире хуралдарына төлевилелди чугаалажын көрген. Ону партия комитеттериниң пленумнарына, актив хуралдарына, профэвилелдерине, комсомолга, кооператив каттыжышкынынарына, чогаадыкчы организацияларга чугаалажын көргүлээн. Партияның 450 муң хире ажык хуралдары болган, оларга үш миллион ажыг кижи сапал берген. Бүгү совет улусту төлээлеп турар өөн миллион ажыг депутаттарлыг бүгү Советтерге төлевилелди чугаалажын көрген.

Чурттуң Үндезин Хоойлузунун төлевилелин чугаалажын коорүнге ол ышкан бистиң республиканың ажылчы чоннары политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалына киришкен. СЭКП ТК-ның май (1977 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр партия обкому, хооркому болгаш райкомнары, парткомнар Конституция төлевилелин, СЭКП ТК-ның май Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин таймылыр-лаң база пропагандалаар төлевилелди бүгү улустуң чугаалажын көөрү организаттаар талазы-биле хемчеглерин боттандырган. Бо улуг чугула ажыл-херекке партийжи сонгулдалыг органнарның кежигүннери, Советтерниң депутаттары, специалистер, лекторлар, илеткелчилер, политинформаторлар болгаш агитаторлар идепкейлиг киришкен. Төлевилелди пропагандалаарына культура-чырыдыышкын албан черлери, массалыг информацияның чепсектери улуг ажылды чоруткан. Конституция төлевилелин чугаалажын коруп турда, солуннар арынарында болгаш радиога, телевидениеге муң ажыг материалдарны парлаан болгаш организастаан, дамчыткан.

СЭКП ТК-ның май Пленумунда эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган сорулгаларны болгаш чаа Конституция төлевилелин партияның область, Кызыл хоорай болгаш районнар активтериниң хуралдарына, партия эге организацияларының хуралдарына, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң, чер-чер Советтериниң сессияларына, профэвилел база комсомол организацияларына, эртем, албан черлерине, чогаадыкчы организацияларга, а ол ышкан чоннуң чурттан турар черлериге чугаалажын көргүлээн. Республиканың ниитизи-биле партийның 427, профэвилелиниң 1090, комсомолдуң 350 хуралдарын, а коллективтерге база чоннуң чурттан турар черлериге ажылчы чоннарның 1811 хуралдарын эрттирген. Оларга 150046 кижи олурушкан, 8500 ажыг кижи сапал берген. Республиканың ажылчы чоннары Конституция төлевилелин бүрүн-биле үүлдүгүнүмүшаан, Конституция төлевилелинин талазы-биле саналдарынга болгаш чагааларынга бодунуң социалистиг Төрээн чуртунуң, өөн улам ыңай чечеткелиишкинин, ат-алдарының болгаш күчүзүнүң быжыкканының дугайын улуг чоргааралбиле чугаалаан турган. Республиканың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары совет ниитилелдин удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү Коммунистиг партия болур дээрзиниң дугайында Конституция төлевилелинин түүлүн чаагай сеткил-ханыышкыны-биле хүлээп алган. Конституция төлевилелинің өске-даа кезектери болгаш эгелери бүрүн долу үүлдүгүүнүүшкүн-биле хүлээп алдынган.

Конституция төлевилелин чугаалажын көөрү республиканың ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы чаа көдүрлүүшкүнүн хайныктырган. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедишкиниг боттандырар база Улуг Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам-на калбартканнар. Төлевилелди чугаалажын турар үеде 163 коллективтиг база улус ажыл-агыйының 2500 мурпакчылары бедиткеп социалистиг хүлээлгени алган.

Конституция төлевилелинин талазы-биле республиканың ажылчы чоннары 500 ажыг саналды (төлевилелди үүлдүгүүнген саналдардан ангыда) киргеш. Ол саналдар хамыныың мурнунда күш-ажылчы коллективтериниң ролюн бедидериниң, черин, техниканың ажыктыг ажыглаарының, долгандыр турар бойдусту камгалаарының, социалистиг өөнчүге хумагалыг болурунун айтырыгларынга хамаарышкан. Күрүнениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының, чамдык кижилериң медерелинде болган аажычаңында эргиниг артыышкыны-биле демиселда күштелдиреринин, уруглар кижизидилгези дээш ада-иениң харыысалгазын бедидериниң, ие-херээженнериниң күш-ажылының байдалын экижидериниң болгаш өске-даа айтырыгларның дугайында саналдар киргилээн. Чамдык партия, совет, ажыл-агый организацияларының ажылында четчестерни чайладырының, далдырган участогунда ажыл дээш албан-дужаалдыг кижилериң харыысалгазын бедидериниң эргежок чугулазын ажылчы чоннар чугаалаан турган.

ССРЭ Конституциязының төлевилелин Тыва АССР-де бүгү улустуң чугаалажын көргени республиканың коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының политика талазы-биле четчин быыканын болгаш хөй-ниитичи сонуургалдарының калбарганын көргүскен. Олар СЭКП-ни, өөн Төп Комитедин, Совет чазакты долгандыр сырый каттышканын база катан көргүскен, партияның, Совет күрүнениң политиказын, СЭКП ТК-ның, эш Л. И. Брежневке баштаткан өөн Политбюрозунуң практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүн долузу-биле үүлдүгүнүп турар.

Тываның ажылчы чоннары Конституция төлевилелин чугаалажын көрбүшаан, эң аныяк республиканың, өөн улузунун дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш төрээн Коммунистиг партиягa, Советтер чуртунуң аңы-дуңма бүгү улустарынга чүректиң ханызындан өөрүн четтириишкинин илергейлеп, Совет Тываның амыдыралында болгаш социал-экономиктиг болгаш культура талазы-биле үндезин чаартылгаларының, өскерлиишкиннериниң дугайын демдеглеп турганнар.

Оон ыңай Г. Ч. Ширшин ССРЭ Конституциязының төлевилелинге киргеш чазалгаларының, немелделериниң характерин тайылбырлаан, ону чугаалажын көргениниң база хүлээп алганының бүгү делегейге ужур-дузазын чугаалаан.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганы-биле холбаштыр партияның болгаш күрүнениң бүгү органнарының, хөй-ниити организацияларының, республиканың бүгү коммунистиниң болгаш ажылчы чоннарының мурнунда харыысалгалыг улуг сорулгалар тургустунган деп, Г. Ч. Ширшин уламчылап чугаалаан. Оларны СЭКП ТК-ның октябрь (1977 ч.) Пленумунга болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң илеткелдеринде болгаш өөн сессияга түңнел сөзүнде тодаргайы-биле айыткан.

Салдынган сорулгаларның ниити утказы чүл дээрге, партия, күрүне органнарының, хөй-ниити организацияларының, янзы-бүрү албан-дужаалдыг ажылдакчыларының бүгү политиктиг, организакчы болгаш идеологтуг ажылын шыпар талазы-биле ам-даа бедик деңнелче көдүрери, оларның боттарынга хамаарышкан оларга даандырган ажыл-херекти ажыктыг кылдыр, ылап күүсеткен турары дээш харыысалгазын бедидери болур.

Республиканың улус ажыл-агыйы ниитизи-биле чайгылыш чок хөгжүү, продукция бүдүрериниң хемчээли улгадып, шыпар талазы-биле көргүүлер экижин турар деп ам демдеглеп болур бис.

Тос айларда республиканың үлетпүрү 69,8 миллион рубльдиг продукциязын сайгарган, ол дээрге эрткен чылдың, ол үеви-биле деңнээрге 5,4 хуу хөй. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээли 71,2 миллион рубль, азы эрткен чылдың ол үеинде турганындан 6,5 хуу хөй болган. Тудуг организациялары күрүнениң капитал салыышкынынарының күселиби-биле 37,9 миллион рубльдин кол фондуларын шингээдип алган. Кодээ ажыл-агыйының ажылдакчылары бо чылдың бергелери тураажок, күрүнеге эзт садарының тос айлар планнарын 103,7, сүттүүн — 103,4 хуу күүсеткен. Эзт бүдүрери 7,1, сүт бүдүрери 3,6 хуу ковүдээн. Ортумаа-биле инек бүрүзүнден сагган сүт эрткен чылдыындан 93 килограмм хөй. Улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында чамдык чедишкиннер бар.

Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга чедишкиниг ужуражыр дээш калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Кызылда дааранылга фабриказының, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинин, «Росводпром» каттыжышкынының демир-бетон кылыглар заводунун, сүт комбинадының, тараа продуктуларының болган арга-ыяш ажыл-агыйының эргеледелериниң, «Тыва септелге-тудуг» трезинин, тудуг кезектериниң болган конструкцияларының заводунун, «Кызылдээстудуг» эргеледи, «Кодээ электротудуг» тудуг-монтаж эргелели; № 62 көжүп чоруур механизастаан участоктун, автооруктар тудуунун болган ажылдалының бүдүрүлгө эргелелинин, Шагаан-Арыгның автобүдүрүлгезинин, «Революцияның чалбыжы», «Шекпээр», «Коммунизмнин херели», «Улуг Октябрь», «Шамбалыг», «Саян» совхозтарының, Кызылдың үлетпүр барааннар садының, «Водоканал» эргелелинин, Самагалдайда амыдырал хандырылга комбинадының коллективтери чоруп турар.

Ынчалза-даа чедип алган өөн үүлдериниг-биле чергелештир бисте чедир кылдынмаан хөй үүлдер, планнар күүсеттпес таварыштар бар. Оон чылдагааны болза, чамдык партия, совет, ажыл-агый органнарының, профэвилел болган комсомол организацияларының чоп ортузунда организакчы болгаш политиктиг ажылды кошкак чорудуп, кижилериң күш-ажылчы болган аалы-чаа кижизидилгезинче кичээнгейин суларадын турарында болур. Ажыл-агыйжы, политиктиг сорулгаларны шиитпирлээринге, кижилериң кижизидиринге күш-ажылчы коллективтериниң ролюн бедидип, организакчы болгаш политиктиг ажылдарны ол коллективтерге күштелдиреринин дээштиг хемчеглерин албайын турар. Республикага Конституция төлевилелин чугаалажын көрүп турда күш-ажылчы коллективтиң ролюн бедидер дугайында хөй саналдар киргеш. Ол дээрге ажылчы чоннарның бодалы-дыр, ону өөренип көөр херек. Күш-ажылчы коллективтерге ажылды экижидери дээрге СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, ону бөл чылдың планнарын чедишкиниг боттандырарының чугула хемчеглериниң биреэзи-дир.

Республиканың үлетпүрү продукция бүдүрериниң тос айлар планын чүгле 89,4 хуу, сайгарылганынын — 93,4 хуу күүсеткени аажок дүвүреңгир боон турар. 58 бүдүрүлгениң 15-и ниити продукция бүдүрериниң планын, 13-ү — сайгарарын, 17-зи—күш-ажылдың бүдүргүчүлүүнүн планнарын күүсеттээн. Ылангыя «Тыва даг-дүгү», «Тудуг кезектери» комбинаттар, «Сельхозтехника» каттыжышкыны, чурт үлетпүрүнүң эргелели, Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу хожудан турар. Капитал тудутунун ажыктынын болгаш шыпарын бедидер талазы-биле, материал, күш-ажыл болгаш сан-хөө курлавырларын чоп ажыглаар талазы-биле ажыл бисте партияның XXV съездизиниң негелделериниге ыракта дүүшпейн турар. Капитал салыышкынынарының тос айларның планы үүлүе 75,1 хуу, кол фондуларны ажыглалга киреринин—түүлүе 45,7 хуу күүсеттинген. Тудугжулар Кызылга тудар асфальт-бетон, ыяш болбаазырадыр заводтарны, универсамны, № 10 чурттала бажынын, механизация баазазын, Чаа Шагаан-Арыгта —50 олуттуг столованы, чунар, хөп чуур комбинатты, Шуурмакка чазаныр цехти, Сарыг-Сепке харылаа белдириниң бажынын, «Тиилелге» совхозка нефтебаазаны. Бай-Хаакка эмнелгени, Каа-Хем суурга «Тыва септелге-тудуг» трезинин бүдүрүлге баазазын, по-

(Уланчызы 2-ги арыда).

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Октябрьның 18-те ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болган. 1977 чылдың тос айларының дүргүзүнде ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планын болгаш ССРЭ-ниң Күрүне бюджедин күүсеткениниң түңнелдерин аңаа чугаалажын көргеп.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле хемчеглерни ан чоруткаанын, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюн төлептиг уткууру-биле социалистиг чарыштың калбарткаанын, СЭКП ТК-ның Чигзине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Даргазы эш Л. И. Брежневтиң доот удуртулгазы-биле ажылдан кылган, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын бүгү улустуң чугаалажын көргениниң база хүлээп алганының болдурганы бедик политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң түңнелинде, чурттуң экономиказын хөгжүдериниге болган чоннуң чаагай амыдыралын бедидериниге чаа чедиишкиннер чедип алдынган.

1977 чылдың тос айларының дүргүзүнде ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планы үлетпүр бүдүрүшкүнүнүң ниити хемчээлиниң болгаш үлетпүр продукциязының хевирлериниң хой пуруузун улус ажыл-агыйынга чорудуп бээриниң талазы-биле, малды, кушту, сүтү болгаш чуурганы садын алырының, орудга алырының болгаш өске-даа дыка хой көргүзүүлерниң талазы-биле ажыр күүсеттинген.

Бо чылдың тос айларының дүргүзүнде үлетпүр продукциязының немелде өзүлдези чыл планында көрдүнген 5,6 хуунга удуп 5,8 хуу болган. Үлетпүр продукциязын сайгарарының талазы-биле планны ССРЭ-ниң министерстволары болгаш эвилелдешкен республикалар күүсеткен. Кодээ ажыл-агыйга тракторларны, чүк автомобильдерни, кодээ ажыл-агый машиналарының хевирлериниң хой пуруузун, минералдыг чемнемчидилгелерни, кывар чүүлдү чорудуп бээриниң планы күүсеттинген.

Күрүнениң капитал салыышкынынарының күсели-биле кол фондуларны 1976 чылдың ол үеинде турганыдан 6 хуу хойну ажыглалга киргеп. Эрткен чылдың ол үеинде деңнээрге, күрүнениң капитал салыышкынынарының хемчээли 4 хуу улгаткан.

Чоннуң амыдыралының деннелин улам чай бедидер талазы-биле хемчеглерни боттандырын турар. 1977 чылдың 9 айларының дүргүзүнде ажылчылардың болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак шалыңы 2,6 хуу, колхозчуларның күш-ажылының төлевири—4,3 хуу өскен. Үүрмектеп садар бараан саарылгазы 4,5 хуу, амыдырал ачы-дузазын чедиреринин хемчээли—8,2 хуу улгаткан. Күрүнениң капитал салыышкынынарының күсели-биле ниитте шолу 42 млн. дөрбелчиң метр чурттала бажыңнарын, 12,6 муң орунлуг эмнелгелерин, 938 муң олуттуг ниити билиг школаларын, школа назыны четпээ уруглардың 157 муң олуттуг албан черлерин, ээлчегде 34,3 муң кижини хүлээп алыр поликлиникаларны ажыглалга киргеп.

Оон-биле чергелештир үлетпүрде, транспортта, кодээ ажыл-агыйда база капитал тудутда четпестер бар болуп турар дээрзин хуралга демдеглээн. ССРЭ-ниң чамдык министерстволары болгаш чамдык эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери үлетпүр продукциязының тус-тус хевирлерин бүдүреринин, капитал тудутунун, күш-ажылдың бүдүргүчүлүүн өстүреринин болган орудга алырының талазы-биле планнарны күүседирин хандырбаан.

Боттарының чагыргазында турар каттыжышкынныларның, бүдүрүлгелерниң, тудутларның болгаш организацияларның 1977 чылдың 9 айларының дүргүзүнде ажылагыйжы ажыл-чорудулгазының түңнелдерин анализтеп көөрүн, улус ажыл-агыйының тус-тус алырларын хөгжүдеринде бар болуп турар четпестерни чайладыр, талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш боттандырарын, 1977 чылдың планын чылдың артыкан үеинде чедир болгаш ажыр күүседиринге, күш-ажылдың бүдүргүчүлүүн бедиреринге үндүрүн турар продукцияның шыпарын экижиреринге, материал-техниктиг курлавырларны камнаарынга, кышкы үеде үлетпүр бүдүрүлгелериниң база транспорттун ажылын үүгүктелиишкин чок болдурары-биле оттулар түүдүн болган чиг-эттин курлавырларын тургузарынга каттыжышкынныларның, бүдүрүлгелериниң, тудутларның база өске-даа организацияларның кичээнгейин мөөнизиин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң министрлериниге, ведомстволарының удуртукчуларынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге хүлээткен.

Кодээ ажыл-агыйның бүгү культураларының ажаан алышкынын дүрген доозарының хемчеглерин алырын, чигир сеелазының, чиг ховеннин, погаалардың чидирин болдурбазынга овза кичээнгейин салырын, малдың чогумчалыг кыштаглаашкының хандырары-биле чемнер курлавырларының, келир чылдың дүжүлүнге быжыг үндезинин тургузарының талазы-биле ажылдарны доозарының хемчеглерин алырын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерстволарынга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге хүлээткен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин хуралга чүве чугаалаан.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМНАРЫ

1977 чылдың тос айларының дүргүзүнде ССРЭ-ниң үлетпүрүнүң Күрүне планын күүсеткениниң түңнелдери

Үлетпүрүнүң ажылдакчылары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартырынга үндезинлээн, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын бүгү улустуң чугаалажын көргениниң база хүлээп алганының болдурганы бедик политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга ону беш чылдың ийги чылының тос айларының планын чедишкиниг күүсеткен. ССРЭ ТСЭ-ниин дыңнадыында ол дугайын чугаалаан турар.

Продукцияны сайгарарының хемчээлиниң болгаш кылыгларның эн чугула хевирлериниң хой пуруузун бүдүреринің талазы-биле план ажыр күүсеттинген. Үлетпүр бүдүрүшкүнүнүң немелде өзүлдези эрткен чылдың ол үеинге деңнээрге, чыл планында көрдүнген 5,6 хуунун орунга 5,8 хуу болган. Күш-ажылдың бүдүргүчүлүү 4,3 хуу немелде өскен, продукцияның немелде өзүлдезинин дөрттүн үш кезээнден хөйүн өөн күселиби-биле алган. Орудга алырының болгаш боот-үнеин чигедиринің планнары күүсеттинген.

Продукцияны сайгарар талазы-биле тос айларның планын бүгү-ле эвилелдешкен республикалар, ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозундан ангыда, ниити эвилелдиң болгаш эвилел-республиканың үлетпүр министерстволары күүсеткен.

Чуртка ниитизи-биле тос айлар дүргүзүнде бүдүргени болза: электроэнергия —837 миллиард киловатт-шак; нефть (газ конденсадын киириштир) —406 миллион тонна; газ — 254 миллиард кубометр; хөмүр-даш —541 миллион тонна; үүштер камгалаарының химиктиг чүүдери (чижек единицалар-биле) —367 муң тонна; автодугуйлар —42,8 миллион кезек; металл станоктар —172 муң кезек, өөн иштинде санчыг программа-биле башкарар станоктар — 4,7 муң кезек; приборларны, автоматизация херекседелерин, оларның артык кезектерин — 3,0 миллиард рубльге; саналга техниказының херекседелерин болгаш оларга артык кезектерин —2,0 миллиард рубльге; чиик үлетпүрге хереглээр технологтуг дериишкиннерни болгаш оларга артык кезектерни —506 миллион рубльге; азыйчем, эзт-сүт болгаш балык үлетпүрүнге хереглээр технологтуг дериишкиннерни болгаш оларга артык кезектерни —380 миллион рубльге; автомобильдер—1554 муң кезек, өөн иштинде: чүк автомобильдери —544 муң, чиик автомобильдер —955 муң кезек; тракторлар —425 муң кезек; мал ажылынга база чем бүдүреринге хереглээр машиналарны —1307 миллион рубльге; тараа ажаан алыр комбайнар —77,9 муң кезек; хөвеек ажаан алыр комбайнар —6,7 муң кезек.

Дааранылга кылыгларын — 14,8 миллиард рубльге; балык консерваларын кириштир, азы-чемге хереглээр балык продукциязын —3,5 миллиард рубльге; мал саржаан —1,2 миллион тонналы; чалаң сүт продукциязын сүтче шилчидерге —18,3 миллион тонналы; кондитер кылыгларын —2,5 миллион тонналы; шактарны —45,5 миллион кезекти; сорттуг саваны (шилдеп болгаш хрустальдан кылган)—241 миллион рубльге; радиоприемниктерни болгаш радиолаларны —6,4 миллион кезекти; телевизорларны—5,3 миллион кезекти; мебельди —3,4 миллиард рубльге кылын үндүргеп.

Эрткен үеде каттыжышкынныларның болгаш бүдүрүлгелерниң ажылының техника-экономиктиг көргүзүглерге экижээн. Электростанцияларга одалга чарыгдалының хемчээли эвээжээн. Кара металлургияга домна сууглуларының ажыктыг хемчээлин ажыглаары экижээн, кислородтуг конверторларның бир тонна ишкиринден кац эзиндирери көвүдээн, цемент үлетпүрүнде долганың турар сууглуларның болгаш дээрбелериң шакта бүдүргүчүлүү бедээн. Эргиишкин болгаш аргылда дериишкиннериниң бүдүргүчүлүү өскен.

Бүдүрүлге, эртем-бүдүрүлге каттыжышкынныларны болгаш бүдүрүлгелер чаа дешилгелиг технологтуг чорудулгаларны шингээдип ап, бүдүрүлгени комплекстиг механизастаарын база автоматизастаарын боттандырын турган. 3 миллион чогаадылгаларны болгаш чогаадыкчы саналдарны шингээдип алган.

Продукцияның ийи муң ажыг чаа хевирлерин шингээдип алган болгаш бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Продукцияның дыка хөй эргижиреэн хевирлерин бүдүрүлгеден казаан.

1977 чылдың октябрьның 1-де байдал-биле алырга, 44 муң ажыг кылыглар күрүнеин Шынар демдектиг болуп турар.

(СЭТА).

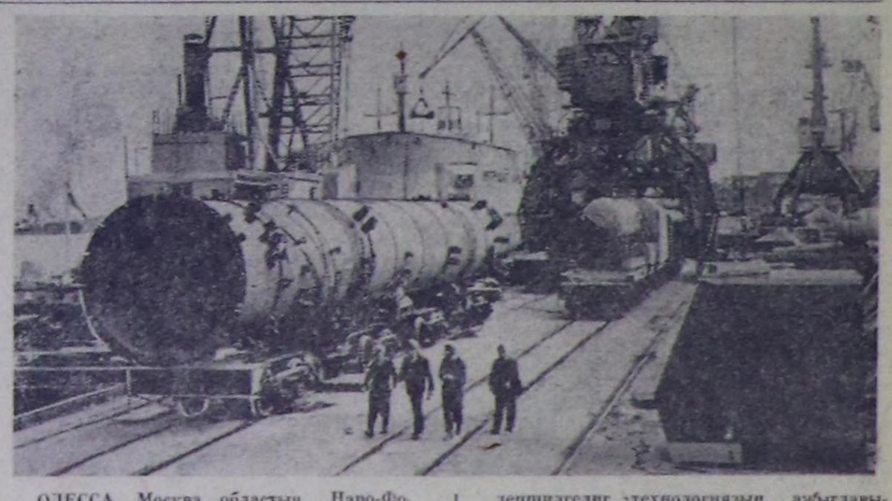

ОДЕССА. Москва областың Наро-Фоминск районунун ажыл-ишчилериниң «Юбилейлиг ээлчегни—шалыпчы доозар» деп лозунун Одессаның Ленин орденниг далайның сэдыг портунун чүдүргүчүлери ийи-биле деткээн.

Чүдүргүчү-механизаторларның 20 ажыг комплекстиг бригадалары беш чылдың ийи чылының онаалдазын хуусаа бетинде дооскан.

Күш-ажылды организастаарының чаа хевирлерин, судноларны болгаш демиоорук вагонларын дүжүрүп-чүдүреринин депшилгелиг технологизазын ажыглавышаан, Одессаның порт ажылдакчылары чыл эгезинден бээр 250 хире океан лайнерлериниң чүктерин дүжүрүп-чүдүргеп.

Порттуң коллективи онгу беш чылдың ийи чылының планын декабрь 20-ге чедир күүседир, пландан дашкаар 100 муң тоннадан эвээш эвес чүктү саарар деп хүлээнген.

ЧУРУКТА: Одессаның садыг портунда.

И. ПАВЛЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область комитединиң V пленуму

ЧАА ТИИЛЕЛГЕЛЕРЖЕ КҮЧҮЛҮГ КӨДҮРЛҮҮШКҮН

(Төпчүзү. Эгези 1-ги арыында).

таа шыгжаар черни доозуп, ажыглалга киирип шыдаваан.

Тудуг-монтаж ажылдарының тос айларының планы 77,1 хуу, оон иштинде «Тыва тудуг» треске—58,4, «Тыва кодээ тудуг» треске—90,5, «Тыва суг-тудуг» треске — 96,6 хуу күүсеттинген. Чагыкчыларның тудуун кылып бээрин хүлээнген 36 организацияларның 28-зи планнарын күүсетпээн. Чыл эгезинден бээр чурталга бажыңнарының тудуунга чүгле 13,4 миллион рубльди шиңгээдип алган, а план 18,1 миллион рубль турган. Трестер: «Тыва тудуг» — планын 65,1, «Тыва кодээ тудуг»—87, «Тыва сөөлгелге-тудуг»—86,8 хуу күүсеткеннер. Школалар, школа назы четпээн уруглар албан черлерин тударының планнары күүсеттинмейн турар. «Тыва кодээ тудуг» трест, Кодээ ажыл-агый министерствозу школаларны, уруглар садтарын болгаш ыслилерин тудар, ажыглалга киирер планнарын чылдын-na күүсетпейн турар. Кадык камгалалының тудуглары кончуг оожум туттунуп турар.

«Кызыл үлетүр тудуг» эргелели, 42 дугаар тудуг эргелели, «Тыва тудуг» трестин № 18 КМК, 20-ги КМК, «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 586 КМК, № 1070 КМК, № 1138 КМК, «Сельхозтехниканың» сөөлгелге-тудуг эргелели, Тываның транспорт эргелелиниң КМК-зы, Садыг министерствозунуң сөөлгелге-тудуг эргелели, ИХМ-ниң КТК-зи, Абаканның «Үлетүр энерготудуг» трезинин № 2 болгаш 3 КМК-ры планнарын чыл бүрү күүсетпейн келген. Бо организацияларда кижилерниң күш-ажылын, тудуг бүдүрүлгезин организастаанында улуг четпестер бар. Машиналарны болгаш механизмнерни эки ажыглаарының күсели-биле иштики бүдүрүлгелер тывар, ажыл шагының чидириглерни кызырар, ажыл шагы үзер болгаш аная турар чоруктарны үзүткээр талазы-биле ажылдарны кошкак чорудуп турар.

Транспорт организацияларының ажылында четпестер чайлаттынмаан. Ол организациялар улус ажыл-агыйының чүк соөртүлгезинге хереглелин ам-даа долу хандырып шыдавайн турар.

СЭКП ТК-ның октябрь (1977 ч.) Пленумунуң негелдерини амыдыралга боттандырбышаан, министерстволар болгаш ведомстволар, үлетүр бүдүрүлгелериң болгаш организацияларның, тудугның, транспорттуң болгаш улус ажыл-агый министерствозу адырларының удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары ажылда четпестерни чайладыр, күрүне планнарын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерни чайгылыш чокка күүседир талазы-биле боттуг хемчеглерни алыры эргежок чугула. Бүдүрүлгенин ажыктын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң айтырыглары оларның кичээнгейинин төвүнге турар ужурлуг. Эртемтехниктиг депшилгени дүргедедир, иштики курлавырларны ажыглаарын экижидер, бүдүрүлгенин технологиязын сайзырангайжыдар талазы-биле ажылды күженишкининг чорудун турган, ону чедип алыр. Республикада сөөлгү чылдарда элээн каш үлетүүр бүдүрүлгелерни туткан, оларның күчүлерин эң кыска хуусаада шиңгээдип алыры чугула.

Үлетүрде, тудугда болгаш транспортта ажыл-агыйжы эвес чоруктарга удур, камналга чуруму, ажылдың болгаш бүдүрүн турар продукциянын ынары дээш эң шиитпирлиг демиселди калбартыр. Коллективтерге массалыг мергежилдериң кадрларын белеткээр болгаш бижыглаар талазы-биле немелде хемчеглерни боттандырар херек. Ажыл шагының чидириглери-биле демиселди күштелдирери чугула. Оон чидириглери хөй болуп артышаан турарының уламындан 875 муң рубльдиң продукциязы чедир кылдынмаан, 637,8 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары күүсеттинмээн.

Кодээ ажыл-агыйда улуг четпестер бар. Продукциялар бүдүрер болгаш күрүнеге садар, малдың баш санын өстүрер талазы-биле улус ажыл-агый планнарын күүседиринге дүвүрээзиниг байдал тургустунган. Ол дээрге малдың хөй чидириглериг болганынын, оон чаш төлүн ам-даа эвээшти өө турарының, совхозтарда, ылангыя Эрзин, Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга, Өвүр районнарда өске-даа четпестерниң түнелери болуп турар. Республикада 9 айларда төрүүр чүс ишекке онааштыр 49-ла бызаа алдыган, ылангыя Тес-Хем, Улуг-Хем, Эрзин, Кызыл районнарда, «Скотопром» трестиң совхозтарында малдың чаш төлүн эң эвээшти алган. Төрүүр чүс хойга, ошкүге онааштыр чүгле 60—80 аная, хураган алдыган, а Тес-Хем районда — 45, Мөңгүн-Тайгада — 48, Өвүрде — 52 хураганнарны болгаш аная-ларны төрүүр чүс хойдан-na алган.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Тыва АССР-ниң бүдүрүүчү күштерин улам ынай комплексти хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалында республиканың көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер талазы-биле улуг хемчеглерни боттандырары көрдүнген. Тоску беш чылга бодаарга ийи катап хөй, 350 миллион ажыг рубльдиң капитал салыышкының онгу беш чылда аная үндүрүп бээрин чугаалаарга-ла четчир.

Чөөн-Хемчик, Өвүр, Улуг-Хем, Тожу, Кызыл, Тес-Хем, Эрзин районнарда көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң планнарын күүседиринге дыка хожудан турар. Республиканың көдээ ажыл-агыйында ажыл-херекке агаар-бойдустун берге байдалдары багай салдарны чедиргени база билдингир. Ынчалза-даа үүгле аная чылдак кагары шуут шын эвес болур ийик. Ол четпестериң чылдагааны—партия райкомнарының, район Советтериниң күүскомнарының, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, райкүүскомнарның көдээ ажыл-агыйга удуртулганы, тодаргай ажыл-херекти боттуу-биле организастаарының айтырыглары чогуур деңнелге тургуспаанында болуп турар.

Ол хожудаашкыннар-биле холбаштыр дөртү кварталда болгаш келир чылын көдээ ажыл-агыйның ишчилериниң мурнунда ийи дакпыр күженишкининг сорулгалар туруп турар. Хожудаашкынларны чайладыр, беш чыл планында көрдүнген деңнелге чедер төлээде көдээ ажыл-агыйның адыр бүрүүзүнде кол-кол сорулгаларны ай, квартал онаалдарына дүүштүр кылымаккай шиитпирлээри чугула. СЭКП обкомунуң IV пленумунуң бадылааны республиканың көдээ ажыл-агыйын специализастаарының болгаш концентрастаарының планында өну тодаргай айыткан.

Чер ажылында кол сорулга —көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидери болур. Чер ажылының культуразын бедидер, хөрзүнүң хаттан үрелир чоруунга удур хемчеглериң бүгү системазын нестерадир, үрезиниң сорттуун болгаш класстын бедидер, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни ажыктыг ажыглаар талазы-биле ажылдарны холлга алыр херек. Суттатыг черлериң ажыглалын экижидери эң чугула сорулга болур. Тараа культураларыче кичээнгейни кошкатпайн, мал чеми культураларың суттатыг шиитпирлериниң кадрларын белеткээр болгаш бижыглаар талазы-биле немелде хемчеглерни боттандырар херек. Ажыл шагының чидириглери-биле демиселди күштелдирери чугула. Оон чидириглери хөй болуп артышаан турарының уламындан 875 муң рубльдиң продукциязы чедир кылдынмаан, 637,8 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары күүсеттинмээн.

Кодээ ажыл-агыйда улуг четпестер бар. Продукциялар бүдүрер болгаш күрүнеге садар, малдың баш санын өстүрер талазы-биле улус ажыл-агый планнарын күүседиринге дүвүрээзиниг байдал тургустунган. Ол дээрге малдың хөй чидириглериг болганынын, оон чаш төлүн ам-даа эвээшти өө турарының, совхозтарда, ылангыя Эрзин, Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга, Өвүр районнарда өске-даа четпестериң түнелери болуп турар. Республикада 9 айларда төрүүр чүс ишекке онааштыр 49-ла бызаа алдыган, ылангыя Тес-Хем, Улуг-Хем, Эрзин, Кызыл районнарда, «Скотопром» трестиң совхозтарында малдың чаш төлүн эң эвээшти алган. Төрүүр чүс хойга, ошкүге онааштыр чүгле 60—80 аная, хураган алдыган, а Тес-Хем районда — 45, Мөңгүн-Тайгада — 48, Өвүрде — 52 хураганнарны болгаш аная-ларны төрүүр чүс хойдан-na алган.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Тыва АССР-ниң бүдүрүүчү күштерин улам ынай комплексти хөгжүдер дугайында» доктаалында республиканың көвүдедир талазы-биле хемчеглерни хүн бүрү шыңгыы контрольга тургузаар херек. Чогумпа ында улуг курлавырлар бар. Малдың өлүп-хораары, оорлап-самчыгдаар фактылар-биле демиселди доктаамал күштелдирери чугула. Мыйыстыг бода малды концентрастаар болгаш тургузу азыраар, хой ажылында эрте оолдаашкынны организастаар, аныяк шээр малдарны тургузу азыраар, кодапнарны улгаттыр каттыштырар талазы-биле эгелээн хемчеглерни эчизинге чедир боттандырып, быжыглаар херек.

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көдээ ажыл-агый техниказының ажыглалының ажыктыын бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында доктаалында биске эн-не чугула ол сорулгаларны шиитпирлээриниң аргаларын айыткан. Ону шиитпирлээри ажыл-агый органнарының механизатор кадрларны белеткээр болгаш оларның мергежилин бедидер талазы-биле ажылындан бүрүү-биле хамаржыр. Бо талазы-биле калбак программаны бисте ажылдан кылган, ам ону боттандырары арткан.

Амгы үеде партия райкомнарының, райкүүскомнарының, Көдээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволарының, «Скотопром» трестиң, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының, көдээ ажыл-агый эргелелиниң, ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш специалистериниң, партия организацияларының, көдээ Советтериниң, көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң мурнунда сонгаарлаттынмас сорулгалар туруп турар. Хамыктың мурнунда мал кыштаглаашкынынга белеткелди доозар болгаш ону чедиишкининг чорудары чугула. Эрткен кыштың берге уржуктары бо чугула кампанияга канчаар белеткевзе чогуурунуң талазы-биле көдээ ажыл-агый ажылдакчыларына шыгыы кичээндириг болгу дег. Ынчалза-даа чамдык черлерде кышка белеткелди узамдыктырып, чамдык удуртукчуларның, специалистериң харысалга чок фактылары илереп турар.

Бо чылын малдың бөдүүн болгаш чулуктуг чемперинин курлавырларының четпестиндеп кыштаглаашкынны эрттирери элээн парын байдалдыг болуп турар. Ынчангаш оларны чөп ажыглаары, оон чемгир шынарын бедидери шыңгыы негеттирип турар. Мал чемя болбаазырадыр цехтериниң болгаш өске-даа механизмнериниң үзүктел чок ажылдаарын хандырып, килограмм мал чеми бүрүүзүн чүгле болбаазыраткан ажыглап, ол эки түнелдерни берген турарын чедип алыр херек.

Кодан, ферма, бригада бүрүүзүнге эн-не дээштиг контрольду тургузары, кадарчыларның, инек кадарчыларының, мал ажылының специалистериниң болгаш бүгү ажылдакчыларының харыысалгазын бедидери —партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының хүн бүрүде ажылынга кол черни үеэлээп турар ужурлуг.

Келир часкы хову ажылдарынга белеткелдерже кичээнгейни кошкадып болбас. Күскү черни болдунар-ла арга-биле хөйну андарып, үрезин болгаш техника белеткелинче дүргеп кирип, өске-даа сорулгаларны шиитпирлээр херек.

СЭКП ТК-ның октябрь (1977 ч.) Пленумунуң негелдерин-биле холбаштыр, чүрттүң чаа Конституциязы күштүг болуп эгелээнинин байдалдарынга чөпнүң садыг, коммунал-амыдырал, медицина хандырылгазын улам ынай экижидериниң, культура-чыдыышкын албан черлериниң, улус өөредилгезиниң база өске-даа органнарның ажылын экижидериниң талазы-биле хемчеглерни боттандырары эргежок чугула. Бисте улус ажыл-агыйының ол адырларында шиитпирлеттинмээн айтырыглар болгаш четпестер ам-даа эвээш эвес. Чижээ, үүрмектен садар бараан саарылганының тос ай планында 588 муң рубльди чедир күүсеттинмээн, чонга көргүзүп турар амыдырал ачы-дузазының эң чугула 20 хевириниң 10-нүн талазы-биле план күүсеттинмээн. Чопну продуктулар-биле болгаш бирги эргежок чугула хереглел бараанныры-биле хандырарына үзүктелиишкиннер болуп, ырак-узак черлерде турар хойжулар турлагларына автолавкалар, медицинаның болгаш культура-чырыдыышкынның албан черлериниң ажылдакчылары ай-айы-биле келбейн турар. Чамдык школаларда, профтехучилищелерде өөреникчилериниң багай өөренир болгаш кошкак сагылга-чүрүмнүг чоруу-биле эптежип болбас. Конституцияны чугаалажып көрүп турар үеде ажылчы чоннар ол четпестерни боттарының саналдарынга, чагааларынга айтып турган. Министерстволарның болгаш ведомстволарның ол четпестерни чайладыры эргежок чугула.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин бүгү улустун чугаалажын көрүп турарының чорудулгазында республиканың коммунистери, ажылчы чоннары ажыл-чаан база эрге кижизидилгезиниң айтырыгларын калбаа-биле көдүргеп, боттарының эргелерин болгаш хүлээлгелерин хамаатыларның шыңгыы сагыырының дугайында хөй-хөй үнелиг саналдарны киргеп, СЭКП обкомунуң II пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле партия, совет база административтиг органнарның, хөй-ниитиниң чорудуп турар ажылы чамдык чогумчалыг түнелдерни берип турар.

Ынчалза-даа хоойлу-дүрүмнү база эрге корум-чурумун хажыдар чоруктарның фактылары чок кылыры-биле амдаа чамдык үүлдерни чедир кылбайн турар деп, партияның область комитеди санап турар. Кем-херек үүлгедир, кижилериниң амы-тынын оскунар автоавария болдурар, күрүнениң болгаш хуунун өнчүзүн самчыгдаар, ылаптыя мал оорлаар, арага-дарыга хандаапының уламындан хөй саныыг хажыдыышкынны ажыглаар, ажылдың ажыктын болгаш шынарын бедидери дээш партияның база улустун демиселин идеологтуг ажылта бүгү талазы-биле көргүзери эргежок чугула.

Конституцияны херек кырынга боттандырар чорук көдээ болгаш суур Советтериниң депутат бөлүктериниңден эгелээш, республиканың Дээди Совединин Президиумунга база Министрлер Чөвүлелинге чедир, күрүне органнарынга капчаар-даа аажок улуг харысалганы онаан турар. Конституцияның үүүл бүрүүзү бүгү-ле күрүне органнарының, бүгү-ле эрге-дужаалдыг кижилериниң, бүгү-ле совет хамаатыларның хүн бүрүдеги ажыл-чорудулгазының дириг практиказынче бүрүн чергези-биле кирген турар ужурлуг дээриниң дугайында СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң айтыышкынын олар херек кырынга боттандырар ужурлуг.

Бүгү күрүне органнары ажылының стилин болгаш аргаларын доктаамал сайзырангайжыдарын, звено бүрүзүнүң, ажылдакчы бүрүзүнүң харысалгазы болгаш инициативазы бедээн турарын, олар күрүнениң сагылга-чүрүмүн ынчыгы сагаан турарын партия негеп турар. Ол айтыышкынларны барымдаалааш, республиканың совет, өске-даа күрүне органнары ыныгызы-биле ажылдаа, чогуур. Республиканың экономиказын болгаш культуразын хөгжүдериниң, күрүне планнарын күүседиринин сорулгаларын олар мергежилдин, билдилин-биле, улуг беримчелин-биле шиитпирлээр ужурлуг. Ам чүрттүң чаа Конституциязы күштүг болуп эгелээнде, олар массалар-биле харылзааны бүгү хемчег-биле быжыглаары, ажылчы чоннар-биле боттарының бүгү ажылын сайзырангайжыдары, сессияга эш Л. И. Брежневтиң чугаалааны ышкаш, боттарының эргелерин болгаш хүлээлгелерин оларның хаңызы-биле билин алырынга, ону коммунистиг тургузуушкунуң эргежиктарынга ыын дүүштүрериниге дузалаары негеттинин турар.

Партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюн Конституцияда быжыглаан чорук ооң кежигүннериниге кандыгдаа артык эргелерни бербейн турар, харын ол чорук оларга улам-na улуг хүлээлгелерни, онаан турар дээриниң дугайында эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыны партия организациязының, коммунист бүрүзүнүң амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга принципиалдыг ужур-дузалыг болуп турар. Ол айтыышкынны барымдаалааш, партия организациялары хөй-ниити база күрүне, ажыл-агый болгаш культура амыдыралының бүгү звеноларын удуртурунуң деңнелин улам-na бедиди көдүрер ужурлуг. Ажылдың ленинчи стилин болгаш аргаларын моон сонгаар-даа хажык чок барымдаалаары, партийжи удуртулганың ленинчи принциптерин хажык чок сагыыры, политиктиг, идеологтуг, организакчы ажылдың ажыктының бедидери, партияның иштики ажылын сайзырангайжыдары эргежок чугула. Партия комитеттери, партияның эге организациялары профэвиледелиниң, комсомолдуң, улусчу контрольдуң органнарының, өске-даа хөй-ниити организацияларының ажылын мергежилдиг башкарары кончуг чугула.

Чүрттүң чаа Үндезин Хоойлузун хүлээп алганынга сорук киргеп Совет Тываның коммунистери, бүгү ажылчы чоннары СЭКП ТК-ны база Совет чазакты долгандыр боттарының хүрээлениң улам-na сырый каттыштырар, социалистиг чарыштыг калбартыр. Улуг Октябрьның 60 чыл юбилейин төлептиг үткүүр болгаш СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарына, онгу беш чылдың планнарын күүседиринге чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээриниге бүдүүрет-ким, ол медеглээн.

ССРЭ-ниң Конституциязын, эш Л. И. Брежневтиң илеткелин пропагандалаарынга болгаш тайылбырлаарынга чугула чер солунларга, телевиденнеге, радиога, культура-чырыдыышкынның албан черлеринге, «Билиг» ниитилелиге, чогаадыкчы эвилелдерге, профэвилел база комсомол организацияларынга, эртем албан черлеринге, хөрөөженнер чөвүлелдеринге, күрүненің болгаш хөй-ниитиниң өске-даа организацияларынга онаажын турар.

Пропаганда болгаш массаполитиктиг ажыл алды он чыл дургузунда совет улустун эрткен маадырлыг оруун, совет ниитилелдің хөгжүлдезинге СЭКП-ниң удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюн, чүрттүн мурнунда турун турар сорулгаларның улуун база нарынын ажылды чоннарны хаңызы-биле бодап, билириге дузалаар ужурлуг. Сайзырангай социализмнин чедиишкиннерин, совет социалистиг нациялардың болгаш улустарының найыралың база кады ажылдажылгазын, ажылдың ажыктының болгаш шынарын бедидери дээш партияның база улустун демиселин идеологтуг ажылта бүгү талазы-биле көргүзери эргежок чугула.

Конституцияны херек кырынга боттандырар чорук көдээ болгаш суур Советтериниң депутат бөлүктериниңден эгелээш, республиканың Дээди Совединин Президиумунга база Министрлер Чөвүлелинге чедир, күрүне органнарынга капчаар-даа аажок улуг харысалганы онаан турар. Конституцияның үүүл бүрүүзү бүгү-ле күрүне органнарының, бүгү-ле эрге-дужаалдыг кижилериниң, бүгү-ле совет хамаатыларның хүн бүрүдеги ажыл-чорудулгазының дириг практиказынче бүрүн чергези-биле кирген турар ужурлуг дээриниң дугайында СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң айтыышкынын олар херек кырынга боттандырар ужурлуг.

Бүгү күрүне органнары ажылының стилин болгаш аргаларын доктаамал сайзырангайжыдарын, звено бүрүзүнүң, ажылдакчы бүрүзүнүң харысалгазы болгаш инициативазы бедээн турарын, олар күрүненің сагылга-чүрүмүн ынчыгы сагаан турарын партия негеп турар. Ол айтыышкынларны барымдаалааш, республиканың совет, өске-даа күрүне органнары ыныгызы-биле ажылдаа, чогуур. Республиканың экономиказын болгаш культуразын хөгжүдериниң,

Совет Тываның комсомолчулары болгаш аныяктары улуг өөрүшкү, чоргаарал, сорук киришкин-биле уткаан — дээ, ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов бодунуң саналының эгезинде чугаалаан.

Чаа Конституцияның төлевилелин чугаалажырында комсомолчуларның болгаш аныяктарның эн-не идепкейлиг киржип, боттарының санал-онаалдарын киргенин ол онаалап демдеглээн.

Улуг Октябрьның 60 чылынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш Тываның аныяк өскени капчаар ажылдап турарын пленумга ол дыннаткан. «Октябрьның 60 чылынга—60 шалычы неделя!» деп комсомолчуларның болгаш аныяктарның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжында олар идепкейлиг киржип, улуг ажыл-херектерни бүдүрүп турар.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир четпестерни оратор чугаалаан.

ССРЭ-ниң Үндезин Хоойлузун аныяк кижи бүрүзү эки билген турзун дээш ону калбаа-биле пропагандалаар, комсомол чырыдыышкынына хаңызы-биле өөредир, Конституцияны амыдыралга боттандырар дээш тодаргай ажылдарны чорудар хүлээлгелиг бис.

Пленумга ол ышкаш «Тувинская правда» солунуң редактору В. Л. Маслов, республиканың чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин даргазы О. О. Сувакпит санал берген.

Илеткелчи Г. Ч. Ширшин түнел сөс чугаалаан. Пленумга санал берген эштерниң чугааларында ССРЭ-ниң чаа Конституциязын бистиң республиканың ажылчы чону сеткилинин хаңызындан чүүдүгүзүнүң турарын тодаргайы-биле илеретти-ген. Ол патриотчу сагыш-сеткил көдүрлүүшкүнү ажыл-ишчилериниң СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитедин долгандыр улам сырый каттышканын партияның XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарына беленин көргүзүп турар-дыр деп, ол медеглээн.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле делегеркей доктаалды пленум хүлээп алган.

С. ШОЙГУ,
С. ЧИГЖИТ,
Т. ХЕРТЕК.
«Шынның» тускай корреспондентилери.

---

* СЭКП Кызыл хоорхомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев бир дугаарында санал бергеш, наймысыладың ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң ТК-ның Пленумунга болгаш Дээди Советтиң чедиги сессиязының илеткелин болгаш чугааларын, ССРЭ Конституциязын хүлээп алганын улуг өөрүшкү болгаш бедик көдүрлүүшкүн-биле уткаан дээрзин демдеглээш, ол төөгүлүг документилерни ам өөренип турарын дыннаткан.

ССРЭ Конституциязынын төлевилелин чугаалажын турда, чогуур назылыг кызылчыларның 83 хуузу киришкен, 2 муң ажыг кижи санал бергеш, төлевилелди детківшаан, чамдык үүлдерге база ажыл-херекти экижидеринге хамаарыштыр санал, сүмелерни кирген. Тываның бүдүрүкчү күштерин улам ынай комплексти хөгжүдер дугайында сагыш салыышкыны дээш СЭКП ТК-га, Совет чазакка өөрүп четтириишкинин илергейлевишаан, хөй саныыг коллективтер, кижилер бедиткен хүлээлгелерни алган.

Амгы үеде ол хүлээлгелерни күүседир, юбилейге төлептиг ужуражыр дээш демисел калбарын турар. Продукция бүдүрериниң, сайгарарының болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң квартал планнары ажыр күүсеттингилээн. Капитал салыышкынны шиңгээдип алыры эрткен чылдың бо үезинден 13,7 хуу өскен.

Ынчалза-даа хоорай бүдүрүлгелеринде, транспорт, тудуг, хандырылга организацияларында планныг даалгаларын күүсетпейн турар балык, пиво заводтары, «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжышкыны, «Тудуг кезектери» комбинат ышкаш бүдүрүлгелер барын секретарь айыткаш, ол черлерде организастыг ажылдың кошкаан демдеглээн.

Тудугнуң материалдыг баазазының экижирери-биле ажылчын күжүнүң чедишпейн баарын барымдаалааш, кадрлар белеткээрниче кичээнгей салырының чугулазын айыткаш, оратор бо талазы-биле «Тыва тудуг» трестиң четпес ажылдан турарын ыныгы шүгүмчүлээн.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганы чүрттүң амыдыралында чаа үе-чада болганын демдеглээш, Улуг-Хем районнуң ажылчы чоннары ону политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле уткаанын СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары К. А. Маспык-оол саналынга чугаалаан.

Юбилейге белеткеллин болгаш Конституция төлевилелин чугаалажын көрүп турар үеде алдынган хүлээлгелер болгаш планныг даалгалар багай эвес күүсеттинин турар. Күрүнеге эзт садарының тос айлар планы 113 хуу, сүттүү 104,7 хуу, үлетүүр продукциязын сайгарарының планы 107,6 хуу күүсеттингенин, районда 70 ажыг кижи 1978 чылдың үлүүнде ажылдан турарын ол чугаалаан. Мурнакчы коллективтерин болгаш кижилерни адавышаан, оратор Шагаан-Арыг АТБ-зинин эки ажылын онаалап айыткан. Ол коллективте 3 бригада чыл планын күүсеткен, 17 кижи келир чылдың үлүүнде ажылдан турар.

ССРЭ Конституциязын хүлээп алганына холбаштыр районга 14 митингилер болган, аная 680 кижи киришкен. ТК-ның Пленумунуң, Дээди Советтиң сессиязының материалдарын, чаа Конституцияны районда калбаа-биле таныжын, өөренип эгелээн.

Ажыл-херектерде четпестерге доктаагаш, секретарь дүк садарының үүгле кол планы күүсеттингенин, мал бажының кызырылганын, эзт бүдүрериниң кудулаанын болгаш төрүүр чүс баш малдан үүгле 65 хураган, 46 бызаа алдыганын айыткан. Капитал салыышкын шиңгээдин алыры аракта чедир күүсеттинмээн, Чаа Шагаан-Арыгның, Чаа Чаа-Хөлдүң, Сенектиң суттарылга системазының тудуглары онаа хожудан турар. Оларны кылын турар адырларга «Тыва тудуг», Абаканның «Энерготудуг», «Тыва суг-тудуг» трестериниң багай дуазалап турарын эш Маспык-оол чидин-биле шүгүмчүлээн.

Түнелиниде оратор районнуң мурнунда турар сорулгаларын чедиишкининг күүседир төлээде, районнуң партия, совет органнарының ажылының стилин, методун, амгы негелдерге дүүштүр сайзырангайжыдарының, кышна үлегерлиг белеткениринин чугулазын демдеглээн.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаа фабриказының машинизи Е. Д. Салчак бодунуң саналынга Октябрьның 60 чылынга утказтыр ак-довуракчыларның бедик көдүрлүүшкүнүн чугаалааш, чаа Конституцияның үүүл бүрүзү совет кижи дугайында сагыш салыышкын-биле сиңиккен, ынчангаш Төрээн чүрттүң күчү-шыдалын улам улгаттырар дээш өөрүп, ажылдың болгаш бүдүрүн турар продукциянын ынары дээш эң шиитпирлиг демиселди калбартыр. Коллективтерге массалыг мергежилдериң кадрларын белеткээр болгаш бижыглаар талазы-биле немелде хемчеглерни боттандырар херек. Ажыл шагының чидириглери-биле демиселди күштелдирери чугула. Оон чидириглери хөй болуп артышаан турарының уламындан 875 муң рубльдиң продукциязы чедир кылдынмаан, 637,8 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары күүсеттинмээн.

Кодээ ажыл-агыйда улуг четпестер бар. Продукциялар бүдүрер болгаш күрүнеге садар, малдың баш санын өстүрер талазы-биле улус ажыл-агый планнарын күүседиринге дүвүрээзиниг байдал тургустунган. Ол дээрге малдың хөй чидириглериг болганынын, оон чаш төлүн ам-даа эвээшти өө турарының, совхозтарда, ылангыя Эрзин, Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга, Өвүр районнарда өске-даа четпестериң түнелери болуп турар. Республикада 9 айларда төрүүр чүс ишекке онааштыр 49-ла бызаа алдыган, ылангыя Тес-Хем, Улуг-Хем, Эрзин, Кызыл районнарда, «Скотопром» трестиң совхозтарында малдың чаш төлүн эң эвээшти алган. Төрүүр чүс хойга, ошкүге онааштыр чүгле 60—80 аная, хураган алдыган, а Тес-Хем районда — 45, Мөңгүн-Тайгада — 48, Өвүрде — 52 хураганнарны болгаш аная-ларны төрүүр чүс хойдан-na алган.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Тыва АССР-ниң бүдүрүүчү күштерин улам ынай комплексти хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалында республиканың көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер талазы-биле улуг хемчеглерни боттандырары көрдүнген. Тоску беш чылга бодаарга ийи катап хөй, 350 миллион ажыг рубльдиң капитал салыышкының онгу беш чылда аная үндүрүп бээрин чугаалаарга-ла четчир.

Чөөн-Хемчик, Өвүр, Улуг-Хем, Тожу, Кызыл, Тес-Хем, Эрзин районнарда көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң планнарын күүседиринге дыка хожудан турар. Республиканың көдээ ажыл-агыйында ажыл-херекке агаар-бойдустун берге байдалдары багай салдарны чедиргени база билдингир. Ынчалза-даа үүгле аная чылдак кагары шуут шын эвес болур ийик. Ол четпестериң чылдагааны—партия райкомнарының, район Советтериниң күүскомнарының, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, райкүүскомнарның көдээ ажыл-агыйга удуртулганы, тодаргай ажыл-херекти боттуу-биле организастаарының айтырыглары чогуур деңнелге тургуспаанында болуп турар.

Ол хожудаашкыннар-биле холбаштыр дөртү кварталда болгаш келир чылын көдээ ажыл-агыйның ишчилериниң мурнунда ийи дакпыр күженишкининг сорулгалар туруп турар. Хожудаашкынларны чайладыр, беш чыл планында көрдүнген деңнелге чедер төлээде көдээ ажыл-агыйның адыр бүрүүзүнде кол-кол сорулгаларны ай, квартал онаалдарына дүүштүр кылымаккай шиитпирлээри чугула. СЭКП обкомунуң IV пленумунуң бадылааны республиканың көдээ ажыл-агыйын специализастаарының болгаш концентрастаарының планында өну тодаргай айыткан.

Чер ажылында кол сорулга —көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидери болур. Чер ажылының культуразын бедидер, хөрзүнүң хаттан үрелир чоруунга удур хемчеглериң бүгү системазын нестерадир, үрезиниң сорттуун болгаш класстын бедидер, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни ажыктыг ажыглаар талазы-биле ажылдарны холлга алыр херек. Суттатыг черлериң ажыглалын экижидери эң чугула сорулга болур. Тараа культураларыче кичээнгейни кошкатпайн, мал чеми культураларың суттатыг шиитпирлериниң кадрларын белеткээр болгаш бижыглаар талазы-биле немелде хемчеглерни боттандырар херек. Ажыл шагының чидириглери-биле демиселди күштелдирери чугула. Оон чидириглери хөй болуп артышаан турарының уламындан 875 муң рубльдиң продукциязы чедир кылдынмаан, 637,8 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары күүсеттинмээн.

Кодээ ажыл-агыйда улуг четпестер бар. Продукциялар бүдүрер болгаш күрүнеге садар, малдың баш санын өстүрер талазы-биле улус ажыл-агый планнарын күүседиринге дүвүрээзиниг байдал тургустунган. Ол дээрге малдың хөй чидириглериг болганынын, оон чаш төлүн ам-даа эвээшти өө турарының, совхозтарда, ылангыя Эрзин, Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга, Өвүр районнарда өске-даа четпестериң түнелери болуп турар. Республикада 9 айларда төрүүр чүс ишекке онааштыр 49-ла бызаа алдыган, ылангыя Тес-Хем, Улуг-Хем, Эрзин, Кызыл районнарда, «Скотопром» трестиң совхозтарында малдың чаш төлүн эң эвээшти алган. Төрүүр чүс хойга, ошкүге онааштыр чүгле 60—80 аная, хураган алдыган, а Тес-Хем районда — 45, Мөңгүн-Тайгада — 48, Өвүрде — 52 хураганнарны болгаш аная-ларны төрүүр чүс хойдан-na алган.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Тыва АССР-ниң бүдүрүүчү күштерин улам ынай комплексти хөгжүдер дугайында» доктаалында республиканың көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер талазы-биле улуг хемчеглерни боттандырары көрдүнген. Тоску беш чылга бодаарга ийи катап хөй, 350 миллион ажыг рубльдиң капитал салыышкының онгу беш чылда аная үндүрүп бээрин чугаалаарга-ла четчир.

Чөөн-Хемчик, Өвүр, Улуг-Хем, Тожу, Кызыл, Тес-Хем, Эрзин районнарда көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң планнарын күүседиринге дыка хожудан турар. Республиканың көдээ ажыл-агыйында ажыл-херекке агаар-бойдустун берге байдалдары багай салдарны чедиргени база билдингир. Ынчалза-даа үүгле аная чылдак кагары шуут шын эвес болур ийик. Ол четпестериң чылдагааны—партия райкомнарының, район Советтериниң күүскомнарының, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, райкүүскомнарның көдээ ажыл-агыйга удуртулганы, тодаргай ажыл-херекти боттуу-биле организастаарының айтырыглары чогуур деңнелге тургуспаанында болуп турар.

Ол хожудаашкыннар-биле холбаштыр дөртү кварталда болгаш келир чылын көдээ ажыл-агыйның ишчилериниң мурнунда ийи дакпыр күженишкининг сорулгалар туруп турар. Хожудаашкынларны чайладыр, беш чыл планында көрдүнген деңнелге чедер төлээде көд

делегей болуушкуннар бо хүннерде

тайылбырлал

Кубаның иштики агаар шугумнарынга «ЯК-40» деп совет самолёттар чоокта чаа көстүп келген. Чурттуң чөөн районнарын Гавана-биле харылзаштырган дүрген ужар ол улуг эвес машиналар куба ужудукчуларның болгаш пассажирлерниң хүлээн көрүүшкүнүн чаалап алган.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

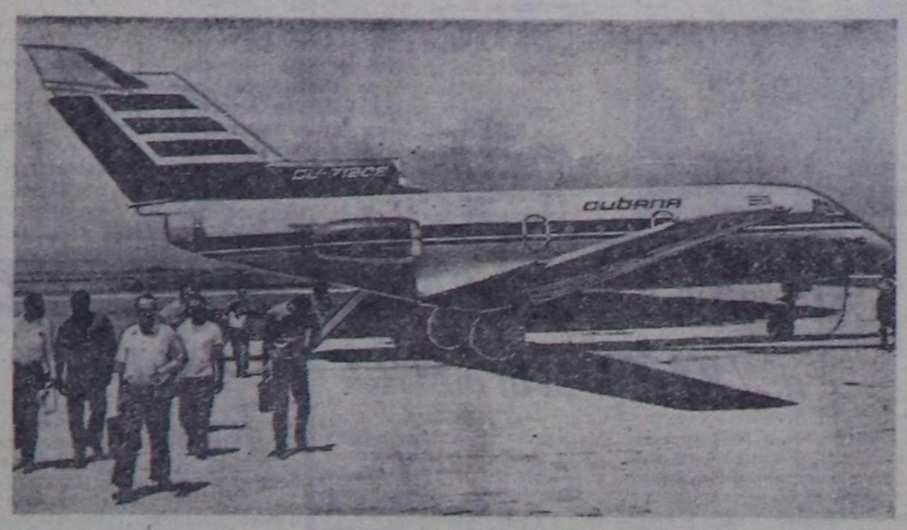

Төрээн Тывавыста

Суггатчыларның ажыл-ижи

«Барлык» совхозтуң бир суггатчы звеназуп Тыва АССР-ниң алдарлыг суггатчызы, Октябрь Революцияны орденниң эдилекчизи Хомушку Шыдыраа удуртуп турар. Ол звеноның кежигүннери: хоочуннар О. Сагаан, О. Кушкаш-оол, С. Хүргүл-оол болгаш аныяктар Х. Коштай-оол, Х. Сарыг-оол, В. Сергештей олар бо юбилейлиг чылда эки ажылдап, планнарын ажыр күүсеткеннер.

Бо чайын звено кукурузаның 188, арбайның—105, картофельниң—26, хой чылдыг сигенниң 567 гектар шолдерин суггарган. Оон аңгыда чайгаар үнген сиген шолдеринге база ажылдап турганнар. Ол черлерден бо чылын багай эвес дужуттуг совхоз ажаап алган. Оон аңгыда мал чеминиң белеткелинге киришкен, найыралдыг звено 120 тонна сигенни белеткээш, планын үш катап ажыр күүсеткен.

Мурнакчы суггатчылар ам база ажылдап киришкеп.

С. ТАВАА-САМБУУ.

• • •

«Хемчик» совхозтуң тараажылары тараа болгаш сиген шолдериниде күсүү суггарылганы эгелей берген. Совхоз бо чылын 600 гектар черге булукталдырышкынны чорудар ужурлуг. Бо уеге чедир 140 ажыг гектар черниң суггарылгазын чоруткан.

Ажылдап турар 47 суггатчыларның аразында эки ажылдап турар эштер эвээш эвес. Чижээ, Хомушку Алдын-оол, Хертек Адыг-оол болгаш Хертек Михаил олар 75 гектар черни суггарганнар. К. Хомушку, С. Доржу, К. Калдар-оол, С. Маныш хүн нормазын 100—110 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруунда киргеннер.

Суггатчылар бо ажылды Октябрьның социалистиг Улуг революциязының юбилейин байырлаар хүннерге чедир доозарын хүлээнип турарлар.

А. ЕВРОП.

• • •

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхозтуң тараажылары бо чылын агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок-даа болза, суггаттыг черлериң бир гектарындан-на 8 центнерден өрү дүжүттү алган.

Келир чылын суггаттыг черлерден 14-тен эвээш эвес центнериң дүжүдүн алыр хүлээлгени алгаш, суггатчылар Улуг Октябрьның юбилейниң бүдүүзүнде социалистиг чарышты калбартып, тараазын ажаап алган Базырык адаа-үстүнде шолдерге 600 гектар черни суггарган. План —муң гектар.

Куулар Белек, Хертек Дутпуй баштаан хөрөөжен суггатчылар звенолары 120 гектар черни, механизаторлар Аракчаа Оолактын, Дары-Хөө Хеймер-ооллуң звенолары 150 гектар черни суггарып, хүн нормазын 20—30 хуу ажыр күүседип турарлар. Ажыл уламчылавышаан.

А. КАНЧЫЫР,
гидротехник.

• • •

Хынамчалыг белеткел

Кыштаглаашкынга баш бурунгаар хынамчалыг белеткенгеш, иштиниң малын хүр-менди кыш ажырары малчын кижиниң хүлээлгези. «Сут-Хөл» совхозта Киров салбырының мурнакчы хойжузу, СЭКП райкомунуң кежигүнү Сертен-оол Монгуш ССРЭ-ниң чаа Конституциязы-биле танышып, улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. Ол Улуг Октябрьның алдарлыг юбилейниге төлептиг ужуражыр дээш күжениишкиниг ажылдан турар. Мал ажылының продуктулуг чоруун бедидер, малдың баш санын өстүрер дээш дуржулгалыг хойжу кызымак ажылдан чоруур.

Малчын хоюн кадар оттуг тайгаларга чайлагладып, эки семиртин алган. Сертен-оол Хемчиктиң арыгларында оймактардан, дилиндектерден, буга-сумун кыдыгларындан 30 ажыг тонна сигенни кезип алгаш, хүлээлгезин үш катап ажырган. Ол сигер белеткээрин ам-даа уламчылап турар.

Ам коммунист Сертен-оол хоюн тараа хоорзунуна одарладып, улам күш киирип ап турар. Кыштагда хой, хураган кажааларын септеп, курган өдекти болуп алган. Кызымак хойжунуп малынга кыш коргунчуг эвес.

О. БОРАШ.

ИНДИЙ КОММУНИСТЕРНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Чуртта политиктиг байдалды, ИКП-ниң массалыг кампанияларын чорудары-биле, а ол ышкаш партияның болур деп турар съездизинге белеткел-биле холбашкан айтырыгларны Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелиниң чоокта чаа Делиге болган сессиязында кирижикчилери чугаалажып көрген. Политиктиг байдал дугайында сессияның хүлээп алган резолюциязында чугаалап турары болза: Индияда амыы уеде азып-чемниң болгаш өске-даа бирги эргежок чугула хереглел бараанныларының өртээниң аартаары үргүлчүлеп, ажыл чокталыр чоруктуң айтырыы чидиг болуп артып, хоорайның болгаш кодээниң ажылчы чоннары өске-даа хөй-хөй ойу келген айтырыглары шиитпирлээшкинин манап турар. Реакциялыг, ылангыя шажын-чүдүлгечи күштериниң ажыл-чорудулгазының күштелип турар чоруу демократтыг корум-чурумнарга кыскаыг болуп турар. Өртектериниң өзериниге удур, кодээниң ядыларын база кудуку кастаның төлээлекчилерин камгалаар дээн ажылчы чоннарының ходелиишкиннери чуртта болуп турар.

Амыы индий чазактың даштыкы политиктиг утланыышкынның уг-шин хевээр артып—Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа күрүнелер-биле найыралдың база кады ажылдажылганың харылзааларын хөгжүдери, араб улустарның, ылангыя Палестинаның араб улузунуң бодунуң эргелери дээш демиселин, а ол ышкаш Африканың мурнуу чүгүнүң хосталгазы дээш демиселчилерни деткиири, чепсегленишкиннерни эдере бүдүреринге удур болгаш чепсекти дүжүрери дээш чаңчыл болган индий политиканы чорудары хевээр артып турарын сессияның документизинде демдеглеп турар.

Оон-биле чергелештир, тайбының болгаш када-даа каттышпазының чаңчыл болган политиказының үндезиннерин үзер, оон антиимпериалистиг утказын ап октаар дээн ораддажышкынарны чурттуң даштындан болгаш ол ышкаш оон иштиндеи кылып турар деп, резолюцияда айытткан. Делегей империализми Индияга күткүүшкүн кылырын күштелдирип, чурттуң иштики херектеринге холгаарлаарын улам-па салдынып чок ораддажып турар. Байдал ындыг болуп турда, неоколониалистериниң болгаш оларның чалчаларының семээшкиниринге удур ээ-не бедик серемчилелдиг болуру эргежок чугуда.

Чурттуң амыдыралында бүгү-ле антидемократтыг түткүлдерге удур ИКП болгаш партияның массалыг организацилары ээ-не шиитпирлии-биле турукуп турар. Өйү келген соруга болза, чурттуң бүгү-ле чөөн үзелдиг болгаш демократтыг күштериниң чангыс эвин быжыглаары болур. Тайбың дээш, империализмге удур демиселдиң айтырыгларының талазы-биле ең калбак чангыс эпти быжыглаарынче, шажып-чүдүлгечи база реакциялыг күштерин сойгалаарынче болгаш оларга удур шиитпирлиг демиселди чорударынче, чурттуң экономиктиг хамаарышпас чоруун камгалаарынче, а ол ышкаш хөй национал-дыг монополияларның индий экономикаже хапылап киреринге удур демиселге бүгү патриоттуг күштерни сырый каттыштырарынче резолюция кыйгырып турар.

С. ВӘНСТИҢ чугаазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары С. Вәнс «Эн-Би-Си» кампаниянын телевидение дамчыдылгазында чүве чугаалаш, делегейниң элээн каш чугула айтырыгларынга доктааган.

Стратегтиг чепсекти кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарга хамаарыштыр чүве чугаалаш, ол чугаалажыышкыннар «онза улуг ужур-дузалыг» болур болгаш ол талазы-биле «кандыг-даа чигзиниишкин турбас ужурлуг» деп, ол онзалап демдеглээн.

Чоокта чаа Вашингтонга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле болган чугаалажыышкыннар үезинде «багай эвес түннелдер чедип алдынган» деп, Вәнс чугаалаан. Бис ам-даа элээн каш айтырыгларны шиитпирлээр ужурлуг бис, ол болза берге айтырыглар болур. Күрүне секретарының чугаазы-биле алырга, ол айтырыгларны Женевада совет болгаш америк делегациялар чугаалажып көрүп турар. «Ол чугаалажыышкынарның чогум кажан доостурунун үезин адап шыдавас мен, ынчалза-даа оларны чоокку келир уеде доосхан туруп болур кылдыр бодаар мен» — деп, Вәнс чугаалаан.

Стратегтиг чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында чугаалажыышкыннар АКШ-тың даштыкы политика талазы-биле айтырыгларының дамзызында ең чугула черлериниң бирээзин эелеп турар деп, күрүне секретары демдеглээн. Эрге-чагырга-га келгеш, АКШ-тың администрациязы чепсекти көвүдедириниң чаа кодурлуушкүнүнге таварышкан, ынчангаш Совет Эвилели-биле бистин чугаалажыышкыннарывысты катап эгелээри болгаш оларны бирги ээлчегнин ужур-дузалыг болдурары эргежок чугула турган.

Чоокку Чөөн чүк айтырыын шиитпирлээр айтырыга хамаарыштыр чүве чугаалаш, Чоокку Чөөн чүк талазы-биле чоокта чаа кылган совет-америк кады кылган медеглелди ханызыбиле бодап кылган деп, Вәнс онзалап демдеглээн. «Женева конференциязының даргалары оларның үзел-бодалдарын илередип турар принциптерни тайылбырлаарын бис ең-не чугула деп саналаа бис. Женевага чугаалажыышкыннар бурунгаарлаар талазы-биле ол чорук идиг бээр болгаш Женева конференциязы эгелей бээри билек чугаалашса чогуур айтырыгларны шынгыызы-биле чугаалажыр эгелээр ужурлуг».

«Ажып эртер ужурлуг элээн каш моондактарның» барын мурнукузу ышкаш хүлээп көрзе-даа, Женеваның тайбың конференциязының ажылын катап эгелээринче угланган «багай эвес түннелдериниң» барын күрүне секретары демдеглээн. Ол моондактарның бирээзи болза Женева конференциязына Палестинаны хостаарының организациязы киржир болза, Израильдин анаа киржириниден ойталааны болур деп чүве билдингир болгай.

СЭКП-ниң делегациязы Хельсинкиде

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияның Коммунистиг партиязының ТК-ның чаланы-биле октябрь 18-те СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономаревка баштаткан СЭКП-ниң делегациязы ында чеде берген.

Делегацияны ФКП-ниң Даргазы А. Саарипен, партияның оралакчы даргазы Т. Сиивеало, ФКП-ниң хуулдуг даргазы В. Песси болгаш партияның өске-даа улуттукчу ажылдакчылары, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Финляндияда элчини В. С. Степанов олар уткуп алган.

ЧААНОМ

ГАВАНА. (СЭТА). Октябрь революциязының 60 чылынга Гавананың Фридрих Энгельс аттыг ном үндүрер чери «Октябрь революциязы болгаш куба революция» деп номну парлап үндүрген.

Чараш кыдыр парлап үндүрген ол ном СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш Кубаның Компартиязының ТК-ның Бирги секретары, Куба Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастронуң фотографиялары-биле болгаш «Куба биле ССРЭ-ниң аразында мөңге найыралдың делгерезин!» деп кыйгырыг-биле эгелээн.

Номда 1974 чылдың январь 29-та Гаванага куба-совет найыралдың митингизинге Л. И. Брежневтиң чугаазын, Октябрь революциязының бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазынга, оон Кубада болган бүгү делегейде революстуг шимчээшкинге салдарынга, Совет Эвилелинге, акы-дуңмалышкы совет-куба харылзааларга тураскаатка Фидель Кастронуң чугааларын киирген. Номда Кубаже Л. И. Брежневтиң аянчоруунуң үезинде ат салганы совет-куба декларациязы, совет-куба өске-даа дугуржулгаларны болгаш документилерни киирген. Ийи күрүнениң, оларның коммунистиг партияларының болгаш улустарының аразында бүгү таалалыг, үре-түннелдиг найыралы харылзааларын болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдеринге кол хүннериниң база болуушкуннарының хронологиязын номда көргөн.

Нейтроннуг бомбаны тургузарының кем-буруулуг планын ажылдан кылып тура, Каттышкан Штаттар ол чепсектиг «гуманиснчи» шинчизиниң дугайын арын чаап медеглеп турар.

Ынчалза-даа Вашингтонның ындыг декларацияларының мегеан болгаш каржы-дошкун чоруу илдеп. Чүнүн-даа мурнунда тайбың чурттакчы чонга удур угланган маселыг узуткаашкынның ол чаа чепсээн бүдүрериниң айылдыын болгаш кем-буруулуун делегейниң улустары кончуг эки билир.

«Канадиан трюбюн» деп канада солунда бо карикатурада чураан америк дайынзырактарының төлээлекчизи тоомча чокка: «Бис кижи торелгетенге ынак бис. Ынчангаш кижи болза бистиң боолаар каравыс болур» деп чугаалап тур.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ФИДЕЛЬ КАСТРО – ЯМАЙКАДА

ГАВАНА. (СЭТА). Ямайканың премьер-министри Майкл Мэнлиниң чаланын өзугаар ол чурттуң найысылалы — Кингстон хоорайда албанныр аян-чоруун кылып, Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Куба Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Фидель Кастро чеде берген.

«Хосе Марти» деп өөредилге судноазунга Кингстонга чедип келген куба күрүнениң баштының болгаш ону үдеп чоруур кижилерни Ямайканың генерал-губернатору Ф. Глас-Поул болгаш премьер-министр М. Мэнли уткуп алганнар. Далай портуидан доктаан турар черинге чедир хүндүлүг куба аалчыга Ямайканың найысылалының хөй муң чурттакчылары изин-биле байыр чедиргеннер.

«Кинг хаус» ордуга болган байырлалдыг өзулаал үезинде Ф. Кастрога «Ямайка орденин» тывыскан. Империализмге, колониализмге болгаш неоколониализмге удур улустарныңديميسелиниң хөрөөнге шылгаранган салыышкыны дээш куба удуртукчуну чурттуң ол дээди шаңналыбиле шаңнаан.

Чер бөмбүрээнин барыын талазында баштайгы социалистиг күрүнениң баштының Ямайкада аян-чоруу ол черниң парлалгазының кол кичээнгейин хаара туткан. «Ямайка дейли-ньюс» солун Кубаның болгаш Ямайканың улустарының аразында доктаамал быжыгып турар найыралдың база кады ажылдажылганың харылзааларын онзалап демдеглээн.

Ак бажың төлээлекчизиниң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Совет-америк харылзааларның байдалының дугайын тайылбырлап бээр деп парлалга конференциязына журналистериниң дилээнге харыылап тура, Ак бажыннның төлээлекчизиниң медеглээни болза: сөөлгүүеде элээн каш чугула талаларда, чижээлээрге, стратегтиг чепсекти кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннарда дешилге чедип алдынган. Оон чугаазы-биле алырга, мурнунда чөрүлдээлер туруп турган талаларда олар ам эвээжээн болгаш мурнунда чугаалажып көөрүнге кандыг-даа үндезин турбаан ындыг айтырыглар талазы-биле санал-опалдын үре-түннелдиг солчулгазын кылыр арга тургустунуп келген.

ШИИТПИРЛИГ ДЕМИСЕЖИР

СЭКП Тыва обкомунуң 1977 чылдың июнь айның 10-да үндүргени «Мал оорлаашкыныбиле демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын күүседир сорулга-биле районнарда элээн дээштиг ажылдар чоруп турар. Бо айтырыг талазы-биле улус депутаттарының чер-чер Советтери, административтиг органнар-биле кады улуг ажылдарны чорудуп турар. Район Советтериниң күүсекчи комитеттериниң чанында тускай комиссияларны болгаш штабтарны тургускан. Ындыг комиссиялар көдээ Советтерде база тургустунган ажылдап турарлар. Ол комиссиялар боттарының хуралдарын доктаамал эрттирип, совхозтарның удуртукчуларының болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнилериниң илеткелдерин дыңнап, оларның кандыг ажыл чорудуп турарын анализтеп турар.

Бо талазы-биле ажыл Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарда эки организастаттынганын демдеглээри чугула. Бо айтырыг талазы-биле «Тээли», «Бай-Тал», «Барлык», «Шекпээр», «Аллан-Маадыр», «Чыраа-Бажы» совхозтарның директорларының илеткелдерин комиссияларга дыңнаан.

Республика комиссиязы хуралын ийи удаа чыгган болгаш тускай делегеренгей хемчеглерни ажылдап кылгаш, районнарже тараткан. Комиссияның даалгазы-биле Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем районнарже тускай кижилерни чоруткан. Оон түннелинде дыка хөй самчыгдал, өре кылган кижилернин хуузунда малын өре дуглаарынга киириштирип тургускан. Чоруткан рейдилериниң түннелинде Бай-Тайга районнуң девискээринче Мөнгүн-Тайга районнуң девискээринден 16 баш чылгы мал оорлаан Владимир Одай-оол, Степан Серот олар туттурганнар. «Бай-Тал» совхозтан мурнунда оор алган 9 инекти, 2 аттты тыпкаш эгиткен.

Ындыг ажылдарны чорудуп турза-даа, республикада мал оорлаар чоруктун, малды ис чок чидирер таварылгаларның саны ам-даа кулулавайн турары дүвүренчиг байдалды тургузуп турар. Чижээ, чүгле Өвүр районнуң ажыл-агыйларындан бо чылын 109 баш бода малды, 42 баш чылгы малды, 1903 баш шээр малды оорлаткан болгаш чидиригге таварыштырган. А Бия-Хем райондан 1221 баш шээр мал читкен болгаш оорга алыскан.

Мал оорлаар чорук-биле болгаш өске-даа самчыгдал-биле демиселди күштелдирер ажылга республиканың прокуратура, иштики херектер органнары көскү ажылды чорудуп турар. Район прокуроролары 6 айларның иштинде 156 негелделерни 196 кижиге хамаарыштыр суд органнарынга көөрү-биле киирген. Киирген негелделерниң ниити өртээниң түнү 194140 рубль. Ынчалза-даа ук негелде херектерин улус судтары ой-шаанда көрбейн, оларның хөй кезиин сайгарылга чок чыттырып турары шын эвес. Ол негелделериниң эвээш кезии амыы уеге чедир көрдүнген бооп турар.

Райкүүскомнарның иштики херектер килдистериниң ажылдакчыларының киржилгезибиле 270 ажыг бода, 1156 баш шээр малды когарал эгидериби-биле ажыл-агыйларга эгиткен.

Мооң-биле чергелештир малды оорлаашкындан, чидиригден камгалаарында кончуг улуг четпестер барын демдеглевес арга чок. Республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниде ниитинин малынын отчёт болгаш үчёдун кончуг куду деннелде тургусканының түннелинде самчыгдакчыларга, оорларга таарымчалыг болуп турары билдингир. Амыы уеге чедир чылгы малдарны таңмалаар, паспорттаар ажыл доозулбаан. Хууда малды ниитинин малындан ангылаар ажыл кончуг оожум чоруп турарын демдеглээри чугула.

Оон ынай республиканың районнарында, совхозтарда мал оорлары, самчыгдакчылары-биле демисел болгаш чидирген когаралды эгидер талазы-биле ажылдар кошкак, чүгле ой-ойде кампания хевирлиг эрттирип турар. Республика азы район төвүнден дуза кадып келген кижилер чоруй баарга, ол ажылды чер-черлерге уламчылавайн баар таварылгалар бар. Мындыг байдалды болдурбас талазы-биле чогуур хемчеглерни ап, бо ажылды доктаамал чорудуп, улам идепкейжидери чугула бооп турар.

Үстүнде айытткан чүүлдербиле чергелештир чамдык чылдагаанларны айытса эки. Малды оорга алзып, чидиригге таварыштырган таварылгаларның хөй кезии малчыннарның онаашкан ажылынга ээ-харыысалга чогундан болдунуп турар. Чамдык малчыннарның кадарган малын хайгаарал чокка ээн каапкаш, арага-зарылап чоруй баар таварылгалары эвээш эвес бооп турар. Бо дээрге малчыннарның ортузунга кижизидилге ажылының улуг четпезин херечилеп турары ол-дур. Малчын кижи бүрүзү бот-харыысалгалыг бооп, күрүне малын калагалап турарын чедир угаап билир ужурлуг. Ындыг түрбүже, чүвени ынчаар угаавас чоруктар малчыннарның аразында бар болгаш ындыг кижилер кандыг-даа харыысалгазын уткан бооп турарлар. Мал оолдаашкынының үезинде малдың чаш төлүнүң зоотехниктиг үчедун багай организастап турары база хаая эвес. Мурнунда өресамчыгдал кылган кижилерни, харын-даа шиитпирип чораан кижилерни материал-харыысалгалыг мал ажылынга хүлээп ап турар таварылгалар ам-даа хөй. Ол ышкаш чоннун хууда малын оорлаар чоруктар ол малларның каладын чогуур деннел-биле чорутпайн турарында. Чамдык суурларда хууда малдың калады ам-даа организастаттынмаан.

Үстүнде айытткан чыллагааннар долу түннел эвес-тир. Ынчангаш мал оорлаар, самчыгдаар чоруктар-биле демиселди күштелдирер талазы-биле чаа-чаа аргаларны дилеп тывары чугула негеттиниң турар. Ниитинин малын төтчеглеп, самчыгдаар чоруктарга хууда мал тударының чижек-нормазындан хөй мал тудуп, ажыктыг ажыл кылбайн, быдаргай амыдыралче шилчээн кижилер база киржилгелиг бооп турар. Ындыг кижилер Барыын-Хемчик, Бай-Тайга болгаш өске-даа районнарда хөй. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң Хөнделеп көдээ Советтиң девискээринде Оржак Адыг, Оржак Өпей, Оржак Давырак алышкылар күш-ажыл кылып шыдаар-даа болза, үр үениң иштинде кайда-даа ажылдавайн турарлар. Оларның коданында 62 баш бода, 526 баш шээр мал бар бооп турар. Ындыг улустарның мал-маганына ниитинин малы катчын турар, оон түннелинде үчёт будулуп, чаргычаалы үнүп турар. Совхозтарның малын малдаан кадарчылар күрүне малы-биле боттарының хууда малын база кады тудуп турары шын эвес. Чижээ, «Шекпээр» совхозтуң мурнакчы малчыны Монгуш Чадгын-оол бодунуң 100 хире шээр малын ниитинин малы-биле кады ажаап турары канчап-даа таарышпас. Хууда малды ниитинин малындан ангылаары ынчангаш шыңгыы негеттиниң турар.

А. ООРЖАК,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң юрист-консультантызы.

МОСКВА. Кремльдиң Улуг ордузу. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының эвлечег чок чедиги сессиязының үезинде.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алган ол сессияның киржикчилери, эвилелдешкен Совет Социалистиг он беш Республикалар Эвилелиниң төлөөлекчилери, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары: (солагай талазындан он талазынче, мурнуку одуругда)—«Колхозстрой» каттыжыышкынның комплекстиг бригадазының бригадири Е. В. Назаров (Молдав ССР), Николаев области «Краснопольский» совхозтуң трактор-хову бригадазының бригадири Н. П. Тимчэк (Украин ССР), «Казсельхозтехниканың» Володарский район каттыжыышкынының Комаровскийде септелге мастерскаязының токары Н. И. Семенникова (Казах ССР), «Нефтяные камни» деп өрүмнээр ажылдарның Далай эргелелиниң өрүмнекчи мастери Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. Гусейнов (Азербайджан ССР), В. И. Ленин аттыг даараныпга фабриказының даараныкчы-моторизи С. Хаджиева (Узбек ССР), «Ташкумыруголь» руда эргелелиниң «Северная» шахтазының казыкчылар бригадири М. Темирбаев (Киргиз ССР), ийнги одуругда (солагай талазындан оң талазынче) Ленинградта «Кировский завод» будурулге каттыжыышкынының ельцовщиги Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. Я. Прокофьев (РСФСР), Риганың В. И. Ленин аттыг күрүненик ВЗФ электротехниктиг заводунуң механиги Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. К. Круминьш (Латви ССР), «Красная нива» колхозтуң трактор бригадазының бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. Ф. Зелениовский (Белорус ССР), «Туримен-ковер» будурулге каттыжыышкынының хевис аргычызы О. К. Мухамедова (Туримен ССР), Паневежскийниң «Экранас» заводунуң эптекчизи А. А. Каваляускайте (Литва ССР), «Пыдрангу» совхозтуң малчын бригадазының бригадири П. И. Тоом (Эстон ССР), Руставиниң металлургия заводунуң мартен цегининиң кан эзилдиричизи В. С. Метревели (Грузин ССР), «Вахшводстрой» трестиң тудуг-монтаж эргелелиниң машинист-бульдозеризи М. Мирзомурадов (Таджик ССР), «Артиктуф» комбинаттың даш чонар агрегадының машинизи А. С. Акопян (Армян ССР) олар сессия үезинде кады чурукка тырттырган.

ТӨЛЕПТИГ УТКУУРЛАР

Улуг Октябрьниң 60 чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш республика типографиязының коллективи кызымак ажылдап турар.

Бо чылдың эрткен тес айларында продукция сайгарарының планын 100,6 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге чеңнэрге 2400 рубльлиг продукциязын хөйну сайгарган. Күш-ажылдың будурукчулүүн 100,8 хуу, орулга кирип алырының планын 100,3 хуу күүсеткен. Тыва АССР-ниң ажылчы чонукга 48 аттыг номнарны 327 мың экземплер кылдыр үндүрген.

Коллективте мурнакчыларының саны көвүдеп орар Г. С. Боборыгина, В. С. Гнездюкова, Т. М. Щеглова, И. М. Пономарева, О. А. Блинова юбилейге алдар болдурган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткеннер. Амгы үеде олар 1978 чылдың улуунде ажылдап турарлар.

Социалистиг чарыштыг ажыл-ишчилериниң ортузунга дээштиг организастап, шаңнап-мактаарының хемчеглерин шын ажылдап келгениниң түңнелинде будурулгенин көргүзүглери бедээн.

Типографияның ажыл-ишчилери Октябрь байырлалын төлептиг уткуурлар.

Бистиң көрр.

ОЛ—ЧЫРГАЛ-ДЫР

Бүренде кырганнар болгаш инвалидтер интернадының он харлаан чылында бир-ле күүн хөй өөрүм-биле концерт көргүзүп чеде берген бис. Күстүн чамдык хүннери кандыг болгулаар ийик: дээрими көкүрү кончут, сыг дээр сырыдаа чок, өзиг-даа эвес, соокдаа эвес үе турган чүве. Долгандыр шын-ла шыпшын. Бүрен хемниң суу сыыгаан, артында-ла арыг кылаң апарган, даажы безин дыңналыр-дыңналбас.

Ынчалза-даа шимээнниг чүве чүгле кырганнарның каткыткыны, чугаа-сооду «Артистер келди» деп медээлешкен өөрүшкүү. Ында эмнедип, азырадып чурттап турарыңа хомудал чок улус болду. Ынчан аяа оларның чурттаар чери үш-ле бажың турган чүве. Оларның аразында хөлбек шыпка концертизис көргүүн эгеледивис. Ажылчыннары, эмчилери-биле безин ынчан шоолуг хөй эвес улус чораан. Концертти сонуургадылар, чамдык номерлерни катап дилеп ап турдулар.

Оон бээр 15 чыл эрткенде бо күүн база аяа чеде бердим.

Бойдустуң чаражы-даа ол-ла хевээр тур. Девискээрже кирип ора-ла чаартылганы магададым. Бүрен хемниң эриин каастай бичин сууржуган боон өзе берген болду. Оюн көргүүн турган ногаан шыгыысты-даа тыпшадым. Ону үзүп, улуг корпус бажыңнар эжеленген турлар. Сууржугантың турар черин долгандыр көөрге, каракка илдигер чүве-ле хөй: хову-шол, хем, арга-зым шыпкан даглар, саараттаан сигеп. Агаарның арыг чаагайын канчаар! Кырганнарның чурттап турар булуну—Каа-Хемниң база бир чурумалдыг чараш чери олдур деп, келген аалчы дораанна эскерип каар. Кажаалап каан делгем шөлүнде бо күстүң соолгу дүжүдүн ажаап ап турар болук-болук кижилер-даа көзүлү. Бир кезек кижи кеккен ногаан суланы машинага чүдүрүп соорткеп, бир кезек херээжен кижилер чаагай үнген капустаны ажааган, чай чок-ла турлар.

— Тараа, ногаавыстың дүжүдү бо чылын черле эки болду. Доо капустаны-даа көрүкер даап, улуг чаагайын! А картофеливис! Эрткен чылын 12-ле тоннаны ажаап алган бис, а ам 38 тоннаны ажаап алдывыс. Тергиин эки. Мал-маган база тудуп азырап турар болгай бис. Аът, 10 хире хой, 100 ажыг ишкү, даган, күш база бар. Оларны база-ла боттарывыс, ажыл кылыг шыдаптар кижилер азырап ажаар. Ангор өшкүлерниң дүгүнден чылыг хөн аргыы турар бис—деп, ында партия эге организациялының секретары Михаил Шырып кысказы-биле чугаалады.

Коммунист М. Шырып кырганнар ортузунга хөй-ниити ажылын организастап чорударынга-даа идепкейлиглерниң бирээзи болду. Ол библиотекарь, почтачы, культура-амыдырал комиссиязының даргазы хүлээлгелерни база идепкейлиг күүседип турар. Оон библиотеказында 700 ажыг чечен чогаал номнары, 90 ажыг номчукчу бар. Янзы-бүрү солунларны болгаш журналдарны чагыткан. Оларны ында чурттап турарлар сонуургаан номчун турар.

Оларның чурттап турар оран-савазы арыг-силиг, делгем, чылыг, чырык. Чоокку чылдарда дөрт улуг корпустарны немей, туткан. Аяа планда көрүнгенин ёзугаар 200 хире кижи чурттаар ужуулуг. Ам ында 180 кижи күрүнеңиң долу хандырылгазында хаара туттунган болгаш «чаг иштинде бүүрек дег» чыргалдыг чурттап турарлар. Ойнаар спорт херектелдери болгаш клуб, чунар-бажың бар. Неделя санында халас кинону көрүп турар. Чунар-бажыңнаар, ак чоорганнарны, идик-хепти база доктаамал солуур. Хүнде дөрт катап чемнеңир. Оларның кадыкшылы эмчилериниң доктаамал хайгааралында.

Ында чурттап турар кырганнар болгаш инвалидтер олда-бүгү ада сагыш салыышкын дээш төрээн партиягга болгаш Совет чазакка өөрүн четтиргенин илередип турар. Кижи-ле бүрүзүнүң сагыш-сеткилиниң өөрүшкүзүн партизан чораан. Ада-чурттуң Улуг дайынында киржикчизи Оюн Каваа өөрүнүң өмүнээзиден мынчаар илеретти:

— Харым 78. Ында чедиг чыл чурттап келдим. Фронтуга пулеметчик чорлум. Фашистиг эжелекчилерни чылча шаварынга бодумнуң үлүг-хуумну кииргенивге чоргаарланыр мен. Дайын шолунде балыглаткан-даа мен. Назы-харым база улгаткан. Ынчалза-даа ында кээн эш-өөрүм-биле кады тамчыктыг чурттап чор мен. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң эвлечег чок чедиги сессиязы чаа доозуулду. Аяа чаа Конституцияны хүлээп алды. Ону бис база таныжып тур бис. Ол база-ла бистиң өөрүшкүвүстү хайныктырган. Ол чаа Үндезин Хоойлунуң 43-кү түүлүнде мынча дээн: «ССРЭ хамаатылары вазылап кыраанда, аараанда, ол ышкаш ажыл кылыр арга-шинээн шуут чидиргенде болгаш азырадыкчызын оскунганда материалдыг хандырылга алыр эргелиг». Оон боттанылгазын бис боттарывыс-ла көрүп турарывыс бо-дур. Совет Төрээн чуртувустуң ажаал-тежээлин көрүп тур бис. Ол дээш четтиргениниң илеретпес аргавыс черле чок.

Ажыл башкарын, корпустар аразынга чоруп турган узун дурт-сыныг, дыдыраш сарыг баштыг, эрин салдыг аныяк кижиге уткужа бердим. Директор Анатолий Петрович Ковалёв дээрзи болду. Ам ында ажылчыннарның чаа, чангыс ай хевирник чуртталга бажыңнарын туттуруп турар. Кыш, соок дүжер мурнунда доостурар дээш-ле ийнаар база-ла кол кичээнгейни салып турар директор болду.

Анатолий Ковалёв ында он чыл хире директорлап ажылдаан. Эмчиниң дээди эртемин бот-өөредилге-биле чедип алган. Кырганнар оны хүндүлээр, адын безин ядавас, боттарынга чоок кылдыр аяа-ла «Бистиң эмчивис» азы «Бистиң директорувус» дижир. Ол—район Совединиң депутаты. Ол безин толептиг ажылжы-биле хүндүткелди чедип алганын херечилеп турар-дыр.

«Бүрениң бойдузу-даа чараш-тыр, кырганнарның чурттап турары-даа тамчыктыг, эка-дир» деп чаагай бодал-биле оон чандым.

Э. КЕЧИЛ-ООЛ.

Каа-Хем район.

ХАЖЫДЫЫШКЫННЫ БОЛДУРБАС

Күш-ажыл дептерин өйлаанда, чурум ёзугаар, шыг долдурары чугула. Күш-ажыл дептери болза, хамаалы кижиниң күш-ажылчы намдарын көргүскен эң чугула документ болур. Ындыг турбуже, чамдык албан организация, будурулге черлериниң удуртукчулары ол чугула документнин чогуур үезинде шын долдурар айтырыгже шоолуг-ла кичээнгей салбайн турарын демдеглээри чугула. Ынчангаш хамаатыларның күш-ажыл дептерин бижин долдуруп турарында шын эвес бижилгелер, хажыдымшыкыннар эвээш эвес таварышкылаар. Шын эвес долдурттунган күш-ажыл дептери хамаатыны чөптүг дыштанылгазынче үүнүп турда, ук кижиниң күш-ажыл стажын шын тодарадын алырынга элээн будулгаазынарга таварыштырын, маргылдаалыг айтырыгларны тургузуп турар.

Кызыл хоорайның социал хандырылга килдизи 300 ажыг будурулге болгаш организацияларны, оон иштинде он ажыг улуг будурулгелерни хандырып турар. Ук будурулгелерниң удуртукчулары болгаш кадрлар талазы-биле килдистери, хамаатыларның пенсиязынга күрүнеңин үндүрүп турар акша-хөрөнгизин шын чарыгдаар сорулга-биле, бир эвес кайы-бир организация пенсионер кижини ажылга хүлээп алган болза, ол дугайын социал хандырылга органнарынга беш хонуктан орай эвес ыяап-ла дыңнаткан турары билдингир. Ынчалз-даа бо дүрүмнү сагывайн турар албан организациялар, будурулге черлери эвээш эвес. Чамдык удуртукчулар ону биле тура-ла чогуур органнарже дыңнатпайн турар. Бо чорук республика эмнелгезиниң, аэропорттуң болгаш оон-даа өске организацияларының талазында бар. Шак мындыг организацияларның буруузу-биле хөй түңнүг артык акша-хөрөнгини күрүне аяа-ла черге чарыгдап турганы илерээн.

Бистиң күрүневис күш-ажыл кылыг шыдаар пенсионерлерни чурттуң улус ажыл-агыныга үүүнү кириштирип ажылдадыры-биле бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Пенсионерлериниң будурулге черлериниге ажылдаар сонуургалын улгаттырар сорулга-биле ажылдавышаан, кыраанны дээш пенсия ап турар пенсионерлерге чүүл-даа мурнунда, будурулгеде ажылдан турар мастерлериниң, ажылчыннарының, хандырылганың биче ажылдакчыларының, пенсия ап турар өске-даа кижилериниң ажыл тодевири болгаш пенсиязы каттышкан 300 рубль аппас болза, оларның пенсиязын 100 хуу төлээрин чөпшээрөөр. Бо чүүл пенсионерлериниң шуптузунга көрдүнмээнин айтыры чугула. Ажыл кылыр шинээн чидиргеп дээш пенсияже үнген болгаш ажылдан турар кижиниң алыр пенсиязы, пенсияны санап доктааткан үеде шалыңыдан улгатпас ужуруг. Бир эвес ажыл төлевири көвүдей бээр болза, пенсияны шуут төлевес. Хамааты П. Ф. Парилова Иштики херектер министерствозунуң чаңында ведомстволардан дашкаар таңнылыг кылдызинге 1973 чылдың майдан 1976 чылдың ноябрыга чедир ажылдап турган. Ол үеде П. Ф. Парилова ажыл төлевирин долу эвес ажыл стажыбиле кыраанны дээш пенсияже үнген пенсиязын катай ап турган. Комиссияның шиитпирин ёзугаар ук кижиниң ажыр алганы 2148 рубль 51 көпсекти казыры көрдүнген. Чүгле сөөлгү бо чылда безин хоорайның социал хандырылга килдизи 118 ындыг херектерин илередин тыпкан. Шак мындыг янзылыг чоруктар албан организацияларның чамдык удуртукчуларының ажылынга ээ-харысалга чок чоруун, пенсия төлөөринге хамаарышкан чамдык айтырыгларны чедир билбезин херечилеп турар.

Ажылдавайн турар пенсионерлериниң пенсиязын күрүне бюджединден санап турары билдингир. Ажылдан турар пенсионерлериниң ог-бүлезиниң ажыл кылыр шыдаас кежигүннери дээш ук кижиниң пенсиязынга акша немевес. Кызылдың Ф. Э. Дзержинский аттыг школа-интернадының администрациязының буруузубиле азырадыкчызын чидиргеп ог-бүлелерге оларның ажыл-төлүүн күрүнеңин долу хандырылгазынга турганын билбейн, акша төлен турганы илерээн.

Чамдык хамаатыларның талазындан күш-ажыл дептеринге немей бижилгелер кылып, кайы-бир черге ажылдан кирген чылын өскертип бижиир чоруктар эвээш эвес. Ынчангаш социал хандырылга черлериниң ажылдакчылары бистериниң ажылывыска суд экспертизиниң Красноярскаде криминалистиг эртем-шинчилел лабораториязы улуг дуазаны чедирип турар. Ук лабораторияның ажылдакчылары амгы үениң чаа техниктиг дериг-херекселдери-биле күш-ажыл дептеринде киргеп бижилгелериниң шын, шын эвезин, кажан бижиттингенин тодарадыр. Аяа хамаарыштыр даразында чижекти көргүзейн. Хамааты М. Вдовиниың күш-ажыл дептеринде Усинскиниң сыын азырап өстүрер совхозунга оон 1949 чылдан 1960 чылга чедир ажылдап турганын бижээн. М. Вдовиниың күш-ажыл дептеринде киргеп бижилге чигаинналыг болган. Ону хыналдаже чоруткан. Хыналданың түңнели даразында түүлүү көргүскен: М. Вдовина беш чыл бурунгаар ону боду немей бижип алган болган. Чамдык албан организация, будурулгелериниң кадрлар талазы-биле килдизиниң ажылдакчыларының талазындан хамаатыларның күш-ажыл дептерин шын долдурарының чурумун ам-даа чедир билбес чоруктар бар. Ынчангаш күш-ажыл дептерин шын долдурарынга хамаарышкан семинарларны эрттирип турар.

А. ВЛАДИМИРОВА,

Кызыл хооркүүскомунуң социал хандырылга килдизиниң эргелекчизи.

ДООЗУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Чадаананың № 1 ортумак школазы—Тываның база бир хоочун школаларының бирээзи. Ол бодунуң тургустунун келген чылыдан тура хөй-хөй уруг-дарыгны эртем-билигге өөреткен. Бо школаны доосканнар Тываның улуг дуржулгалыг башкылары, эмчилери, эртемденнер, партия, совет, чырыдышкын органнарының ажылдакчылары апаргылаан. Олар боттарының төрээн школазын утпайн сактып, чоргаарланып чоруур.

Чадаананың № 1 ортумак школазы бодунуң доозукчулары-биле школаның амгы өөреникчилерин база башкыларын ужуражтырар кежээни организастаарын чаңчыл болдуруп бар чыдар. Моон мурнунда чылдарда школаның онгу класын дооскан бир, ийи, үш дугаар доозукчуларның ужуражылга кежээлерин организастап эрттирген. Олар база уттундурбас солун болуп эткилээн. Ынчаарга бо өөредилге чылында дөрт, беш база алды дугаар доозукчулар-биле школаның өөреникчилериниң ужуражылга кежээзи эткен. Ужуражылгага белеткел баш бурунгаар көрдүнген план ёзугаар болган.

Кежээкиниң чеди шакта ужуражылга эгелээн. Оон мурнунда чедип келген доозукчулар үш болук боон үеткеп алган, дүүн соонда өөренип турар классларга барып, оларның канчаар өөренип турарын сонуурган көрүп, өөреникчилер-биле чугаалажып, оларның салган хөй-хөй айтырыларына тодаргай харыны бергилээн.

Чадаананың № 1 ортумак школазы үш класт. Оон өөредилге баазазы улуг. Бүгү-ле өөредилге кабинеттери бар. Уругларның кончут эки өөренирине бүгү-ле таарымчалыг үүлдер тургустунган.

Бо өөредилге чылында школада 1075 өөреникчи өөренип турар. Школаның 250 комсомолчулары эки өөредилге, быжыг корум-чурум, хөй-ниити ажылынга өөреникчилерниң идепкейлиг киржилгези дээш улуг ажылды чорудуп, башкыларның шынчы дузалакчылары болуп турар. Пионерлер база-ла хөй-ниити ажылынга иденкейлиг киржип, эки өөренир дээш чүткүлүг демнеежин турар. Пионер дружиназының ажылы эки.

Ужуражылга кежээзинге келген доозукчуларның мурнуидан филология эртемниериниң кандидады Я. Хертек, республиканың башкылар билиг бедидер институдунуң төрээн дыл кабинединиң эргелекчизи А. Сарыглар, Чадаана райозунуң ажылдакчызы Д. Бады олар төрээн школазынга, эргим башкыларына өөрүп четтиргениниң чылыг сөстерин чугаалаанар.

Чадаананың № 1 школазының хоочун башкыларының бирээзи чораан, химия башкызы, амгы үеде Кызылдың № 2 школазында ажылдап турар Галина Ивановна Петрова школаның доозукчуларынга изиг байырны чедирип, школаның амгы өөреникчилериге база башкыларынга улуг-улуг чедиишкиннерни күүзүн. Башкы Д. Хомушку база доозукчулар дугайында чылыг сөстерин чугаалаан.

Бо ужуражылгага келген доозукчуларның аразында аныз-бүрү мергежилдиг, ажылдыг кижилер бар. Республика эмнелгезинин эмчилери Г. Намай, С. Сат, башкылар А. Ойдан-оол, С. Сат, Т. Сат, Ш. Донгак, Ч. Чап, М. Чимбин, партия организацияларының ажылдакчылары Б. Монгуш, Д. Ооржак дээш оон-даа өске. Оларның өөреникчилер-биле ужуражылгазы солун болган.

Ужуражылга соонда ортумак школаның өөреникчилери концертти көргүскеннер. Аалчылар боттары база солун номерлерни күүсеткилээннер.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

школаның доозукчузу.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ ДУЗАЗЫ

Тере-Хая сес чыл школазының өөреникчилери төрээн «Тыва» совхозунга мал чемниң белеткелиниң үезинде улуг дуазаны чедиргеннер. Хоочун механизатор Ооржак Дадар-ооларга удуртқан өөреникчилер звенозу чайгы дыштаныллазының үезинде совхозка 470 тонна сигенни белеткеп берген. Оон соонда силос салырынга база идепкейлиг киришкен. Роман Карелдай, Саян Кара-оол, Нина Монгуш, Алёша Монгуш, Ондар Үзүк эки ажылдаан, совхоз дирекциязындан шаңнаткан.

Өөредилге чылы эгелээн соонда өөреникчилер улугларның ажыл-ижинге дуза көргүзерин уламчылап турарлар. Сентябрьда тавычалай кестирген көк суланы хөлөгнеп, сараттаан. Октябрь айда Аймыг-Ойна 15 тонна саванны белүп, ажаажып берген.

Школага болган «Алдын куся деп кежаазге совхоз директору Б. Монгуш чылыган ада-челарниң мурнуктан өөреникчилерниң ол дуазаын бедии-биле үнелеп, «Четтирдивис» дээн.

О. ХЕВЕК-ООЛ.

Тываның делгемнеринде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

·СПОРТ·СПОРТ·

АЛДЫН МЕДАЛЬДАР

Совет спортчулар спорттуң дыка хөй хевирлеринге делегей чемпионнарының алдын медальдарын бо чылын чаалап алган. Швейцарияда Базель хоорайда эртип турар урап гимнастикага делегей маргылдаазынга делегейнин чаа тулган чемпиону кылдыр Киев чурттуг студент Ирина Дерюгинаны чарлаан. Ол совет спортчуларының база бир чаа чайынналчак тиилелгеин. Ирина—1956 чылда Мельбурнга олимпий оюннарынга тиилекчи боон, алдын медальдарны чаалап алган ССРЭ-ниң командазының киржикчизи Иван Дерюгинниң уруу.

И. Дерюгина чурттуң чемпионнаттарынга үш катап тиилекчи болган, а делегей маргылдааларынга моон мурнунда киржип көрбээн. Социалистиг чурттарның спортчулары спорттуң бо хевиринге кол черин эзлеп турза-даа, 1975 чылдың делегей чемпионадынга киришпээн болгай. А оон мурнундагы, 1973 чылдың чемпионадынга делегейниң бирги черин ийи спортчу болтар Мария Гитова биле Омск чурттуг Галина Шугурова олар үлешкен.

Ам ындыг маргылдаага бир дугаар киришкен 19 харлыг Ирина тиилээнин ол. Ынчалза-даа Галина Шугурова-биле демнеел ачыр-дачыр-ла болган. Бирги хүнде мергежилгелерге кайгамчык эзлгир, чараш шимчээшкиннерлиг Шугурова аваангыр, лургеп Дерюгинаны мурнай бергеп. Хөй хевирлерге саңныр түүн соолуунде үндүрүптерге (Шугурова кожаланын оскупупкаш, сап чидиргеп), Дерюгина чүгле 0,05 балл мурнаан.

Шугурова делегейниң ийиги шаңналын, үшкүзүн—болгар Кристина Тюрова алган.

Базельге эрткен чемпионатка 29 чурттардан 300 спортчулар киришкен.

Түс-түс хевирлериниң мергежилгелериниге Шугурова үш алдын медальды, Дерюгина бирээни чаалап алганнар.

* * *

6-ГЫ ТИИЛЕЛГЕГЕ ЧЕДИР

Анатолий Карповту шыдыраа талазы-биле делегейниң чаа чемпиону деп чарлаандан бээр ийи чыл ажыг үе эткен. Рейкьявикке чемпион атты чедип алган, бодун чажыттыышкан, чангыс-даа маргылдаага ойнаарындан корткан Роберт Фишерге дөмейлээрге, Карпов чемпион апаргаш, хөй-хөй маргылдааларга киришкен. Ол маргылдааларга чедиишкиннг-даа болган. Шыдырааны пентередир талазы-биле хөйну кылып турар. Оон дугайын делегейниң аныз-бүрү чурттарында мактан чугаалап, бижин турары-даа артык эвес.

Белгр чылын Карпов делегейниң бирги черин дээш маргылдаага ойнаар. Делегей чемпионунуң эргезин ёзугаар ол хаымнарны санаа турган, четчир санныг болурунга чемпион дег хүндүлүг адын хевээр арттырарын-даа неген болур.

Анатолий Карпов бодунга ажыктыын сүрбейн, кызыгаарлашкын чок ойнаарынга-даа; Фишерниң ат эгидериниң маргылдаазын хүлээп алырынга-даа чөпшээрежин турарын чарлаан. Шыдырааның делегей федерациязының удуртукчулары Караканска хуралынга Карповту чалап кириштиргеш, делегейниң бирги черин дээш 1978 чылдың маргылдаазын 6 тиилелгеге чедир, доктаатқан хуусаа чок эрттирерин чарлаан.

А. НИКОЛАЕВ.

(СӨТА).

Телевидение

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«Човуланның дөвүнчүүнде». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия.
11.55—«Бистиң намдарывыс. 1974 чыл».
12.55—16.15—Чапсар.
16.15—«Хоорай дугайында бодаал». Документалдыг фильм.
17.10—17.20—Чапсар.
17.20—«Тоогунун арынары».
17.45—«Орус чугаа».

КЫЗЫЛДАН

18.15—«Шыянам». Дамчыдылга.
18.35—Ургуларга мультфильм.
18.55—Телемедээлер.
19.10—«Хоойлу болгаш хүлээлге». Дамчыдылга.
19.35—«Чаа херек». Документалдыг фильм.
19.45—Телемедээлер (орус дылга).
19.55—Чарлаалар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.
20.15—20.25—Чайсар.
20.25—«Миллионнарныа ленинчи университеди». «Кол уганышкышкын». «Күш-ажылдың будурукчулуу—нинтилел будурулгезиниң ажыктыг чоруун бедидериниң үндезини».
20.55—«Индия: сагыш салыышкыннар болгаш идеелдер». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.
21.45—Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Човуланның дөвүнчүүнде». 2-ги серия.
23.00—«Ye». Информастыг программа.
23.30—«Театр дугайында рассказтар». «Революция дугайында баштайгы шивлер».
00.15—00.45—«Күскү аялгалар». Концерт.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бүгүн республикага биче чаъс, хар чаар. Хаттың дүргеп секундада 10—15 метр чедер. Агаарның температураза сонгу-барын районнарга 5—10, өскелериге 3—8 градус чыдыыр. Кызылга чагбас. Агаарның температураза 4—6 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАНЫРАЛ»: «Хосталганын соңдяттары» (2 сериялыг) 9.30, 13.05, 16.40, 20.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эң чараш аът» 9.20, Киноклуб «Атенет» 17.00, «Ийи солдат дугайында тоожу» 11.00, 12.50, 15.10 19.05, 20.55 шактарда.

«ВОСТОК»: «Моогучу кижи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ыглавайн көр, уруг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ; Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизинин 2-37-13, культура килдизинин 2-23-54, көлөө ажыл-агый килдизинин 2-21-47, үлетүүр килдизинин 2-22-64, чагаа килдизинин 2-41-27, информация базе совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, секретариаттың, 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16332. Чатыг № 245.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01088